

1977
HIND 40 SENTI

ERK

7/8

K. PETERSON: KAS KORPORATIIVNE KORD? / H. MOORA: RIIGIHARIDUSKOGU TULEB ELUSTADA JA UUENDADA. / J. VIIGANT: SOTSIAALSE SÖLTUVUSE HÜPERTROOFIAST MEIE ÜHISKONDLIKUS ELUS. / E. KULMAR: IDAPAKTIST JA VÄLISPOLIITIKAST. / J. POOPUU: OLUDEPOLIITIKA VÕI PLAANIMAJANDUS? / G. VAHER: KAS EHITADA LUUNJA SILD? / KIRJANDUST.

R U D. P A R I S

KONRAD MÄGI

MONOGRAAFIA

Suures kaustas, kogu teos on trükitud illustratsioonpaberile, reprodutsioonid kriitpaberile. 284 lk., 11 mitmevärv-reprodutsiooni, kogusummas 85 pilti. Hind Kr. 15.—

Pealadu: Tallinnas „Päevalehe raamatukauplus“,
Tartus Akadeemiline kooperatiiv

„See on tõeliselt esimene monumentaalne kunstniku monograafia, mis oma kaunilt välimuselt juba kutsu ikka jälle enda lehitsemisele-nautimisele. Konrad Mäe monumentaalne looming on kõnealusel raamatul leidnud väärse valgustuse“.

B. Linde, Eesti Kirjandus
nr. 8 1932.

„See raamat on suurteos meie oludes ja omaette ainulaadne uurimustöö meie kunstielu arengus ühest tähtsamast monumendist“.

R. Kängro-Pool, Kunst ja Kirjandus
1932, nr. 16.

ILMUS IV OSA

Saaremaa

832 lk. teksti, registrid, 282 joonist, kolm värvilist kaarti (nende hulgas suur viievärviline maakonna kaart mõõdus 1:100 000), 1 tabel kriitpaberil ja Kuressaare linnaplaan. Hind Kr. 9.—, nahkköites Kr. 11.—.

MIDA PAKUB SEE TEOS?

Väliselt: suure, kauni, hästi illustreeritud kõite heal paberil ja selges trükis, mis igale raamatukogule on ehteks ja mille väärtus ei vähene.

Sisult: kõik, mis kuni viimaste aastateni on teada saadud Saaremaa looduse, rahvastiku, majanduslikkude olude ja ajaloo kohta ja mida sellise täielikkusega ei saa ammutada ühestki teisest trükkteosest.

KES ON KOOSTANUD SELLE TEOSE?

Raamat ise loetleb nad: need on nelikümmend eriteadlast, üliõpilast, kooli- ja kirikuõpetajat, ametmeest ja asjatundjat, kelle ühise töö viljana — Saaremaal endal ja Tartu, Tallinna, Läti, Rootsi ja Taani raamatukogudes ning arhiivides on kogutud kõik „Saaremaa“ sisu. Ei teos ise ega keegi teine ei jõua aga loetleda kõiki neid kaastöölisi eriti Saaremaal endal, kes kas andmetega või muu kaasabiga on toetanud ettevõtet mille ettevalmistamine on kestnud pea terve aastakümne.

KUIDAS ON VÕIMALDUNUD TEOSE AVALDAMINE?

Eesti Kirjanduse Seltsi Kodu-uurimise toimkond on Kultuurkapitali ainelise toetuse abil võinud arendada oma tegevust mitme aasta kestel, mille juures teiste maakondade kõrval on silmas peetud ka Saaremaad. Mitmed ülikooli asutised on samuti aastate kestvusel saatnud eriteadlasi kohale, kelle töötulemusi on kasustatud nüüd selles teoses. Saare maavalitsus ja Kuressaare linnavalitsus on omalt poolt jõudumööda teost ka aineliselt toetanud.

KELLELE ON VAJA SEDA TEOST?

Igale, kes läheb külastama Saaremaad.

Igale saarlasele kes armastab oma kodusaart ja tahab süvendada seda armastust kodu tundmisega.

Igale eestlasele, kes tahab omada käepärast informatsiooni kodumaa kohta.

Igale koolile, ametiasutisele ja raamatukogule, kes ei taha olla ilma tarvilikkude käsiraamatuteta.

Igale loodussõbrale, kes tahab olla teadlik omapärasematest ja ainulaadseimatest nähtustest Eesti looduses.

Igale majandustegelasele, kes tahab omada ülevaadet oma alast.

Igale ajaloosõbrale eriti, kes tahab omada kõige täielikumaid ja täpsemaid andmeid Eesti ajaloost.

MIKS PEAB SEDA TEOST OSTMA?

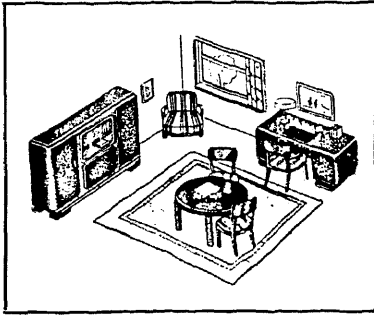
Sellepärast, et seda pea igäühele on vaja.

Sellepärast, et ostes „Saaremaad“ Teie toetate organiseeritud kodu-uurimist, mille sihiks on mitte aineliste kasude hankimine, vaid kodumaa parem tundmine, mis võimaldab tulevikus paremini kasutada kodumaa pinda.

Sellepärast, et suhteliselt oma suuruse ja sisuga on „Saaremaa“ odav.

Eesti Kirjanduse Selts Tartus

Posti jooksev arve nr. 2036.

*Palume külastada
meie alalisi*

näitusruume

tehase juures

MÖÖBLITEHAS

A.-S. Massoprodukt

TALLINN, S. TARTU MNT. 75
TELEFON 308-96.

- ◆ PILSEN
- ◆ MÜNCHEN
- ◆ EKSPORT
- ◆ PILSEN

„LIVONIA“

ÕLU, MÕDU, KARASTAVAD JOOGID!

ÜLD-, MAJANDUS- JA KULTUURPOLIITILINE AJAKIRI

NR. 7/8.

19. SEPTEMBRIL 1934

II AK.

KAS KORPORATIIVNE KORD?

Kui Riia vene lehes ilmus kirjutus kutsealaliste esinduste asutamisest Eestis, siis ei teadnud vist tolle kirjutise autor isegi aimata, millise sulesõja ta sellega Eestis tekitab. Paugupealt manati osas ajakirjanduses esile tont korporatiivsest korrast, ning seda tonti rutati maalima nii süngete värvidega, et isegi korporatiivse korra teoreetikud-teadusmehed, kui nad oleksid osanud eesti keelt ja lugenud eesti ajakirjandust, oleksid pidanud tõsiselt jahmatama. Kuid eesti ajakirjanik on ju kõikteadja tüüp omaette — ja kui ta Haiba mõisa võib paigutada Läänemaale, siis pole midagi imestada, kui ta ka mõne kutseesinduse tekkimist võtab korporatiivse korrana ja demokraatia hävingu tunnusena.

Demokraatia, see sõna on saanud peaaegu mingisuguse fetiši tähenduse. Igamees ruttab teda kirjeldama nii, kuidas ta heaks arvab, ning lehekirjutisi sirvides näib see sõna säärase ebajumalana, nagu juutidel oli vanasti seaduslaegas, mida varjati mitme eesriidega ning mida keegi ei olnud näinud täpsalt. Üks näeb selles parlamendi ainuvalitsust, teine rahvaesindust, kolmas kiireid valimisi — aga sisu, see jääb ikkagi peidetuks kolme eesriide taha, nagu vanade juutide seaduslaegas. Ja kui mõni ruttakski seletama, et parlamendi ainuvalitsus ei olegi demokraatia, siis oleks ta kindlasti rahva reetja ja jumal teab mis veel.

Kõiki neid korporatiivse korra sulesõja tulemusi vaadeldes meenub tahtmata vene pilkelauliku kirjeldus mehest, kes läks vaatama muuseumi. Seal ta nägi küll sitikaid, küll putukaid ja tarakane, aga kui temalt küsiti, kas ta nägi ka elevanti, siis ta pidi tunnistama, et ta seda olevust küll pole tähele pannud. Kui kogu maailma targemad pead murravad selle kallal oma pead, kuidas ja millisel viisil kindlustada majandusküsimuste ja kultuuri-suundade määramiste asjatundlikumat ning üldhuvidele vastavamat käsitlemist demokraatlik-parlamentlikus riigikorras, siis see küsimus kutsealaliste kodade mahategemiskeerises ei leidnud küll vastavat käsitlemist.

Maha kutsealalised kojad, elagu parlament — see on lööksõna, mida tahetakse püstitada meil nn. „demokraatliku rinde“ poolt. Olgu loosung hea või halb, kuid kahtlemata on sellel olupoliitilised lõhnad juures. „See poliitika sarnleb jaanalinnule, kes hädaohu lähenedes oma pea peidab liiva

alla, arvates sellega end kaitsvat," ütles nende ridade kirjutajale keegi majandusemees. Ja tal näib olevat õigus.

Põhjamaade Parlamentidevahelise Liidu 21. kongressil käesoleva aasta juulis kõneldi aga hoopis teist juttu. Soome peaminister Kivimäki märkis õigusega, et sest saadik, kui majandusküsimused on kerkinud poliitilise elu esirinda, on olukord demokraatlik-parlamentlikus riigis muutunud raskeks. Valimistel esineb tehnilisi, rahvamajanduslikke, kaubanduspoliitilisi ja muid sellelaadilisi küsimusi, millistes valijad hääletavad pimedaina, otsekui käsikaudu kobades. Erakondade eeskavad ja tegevus satuvad üldhuvidega kergesti vastuollu ja võivad viia selleni, et rahvaesindajad seovad end lubadustega, mille täitmine saadab ühekülgset kasu ühele rahvakihile teiste rahvakihtide ja üldsuse kulul. Selles peitub erakondade hävitamisnõude peapõhjus, mis viimasel ajal on eriti moodi läinud.

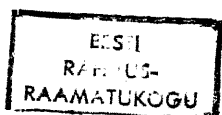
Prof. Loski seletab, et harilik valija ei jaksa ega pole tal huvigi jälgida rahvaesinduse tööst muud kui seda, mis puutub tema enese huvidesse. Ja kui asjad ei arene temale meelepäraselt ega vastavalt neile lootustele, mis temas on ellu äratatud valimiseelse kihutustööga, siis kaldub ta hõlpsasti arusaamisele, et tema heaks pole tehtud kõige vähematki.

Need asjaolud viivad Soome peaministri arusaamisele, et majanduslike, tehniliste ja ka kultuuriliste küsimuste käsitlemine tuleks anda neist küsimusist huvitatud eriliste kutseesinduste kätte parlamentide juures, ning üldise hääleõiguse alusel valitud parlamentide hooleks jätta ainult poliitilised, vaimsed ja kõlblikud probleemid.

Sama toonitas ka I. Sundby Norrast. Temagi leidis, et tuleks välja kujundada eriline ühine kutsepoliitiline esinduskogu kõigist senini tegutsenud kutseorganisatsioonidest, toonitades lõpuks, et see ülesanne on raske, aga ta tuleb lahendada, kui ei taheta hädaohtu saata kogu demokraatlik-rahvaesinduslikku korda.

Nii käsitavad tekkinud olukorda põhjamaade vilunud rahvajuhid ning näevad kutsealalises organiseerimises demokraatia kaitset, aga mitte hävingut. Meie olud ei ole teised. Ka meil on tuntud sama hädaohtu, mida kirjeldavad põhjamaade tegelased, ning sugugi mitte vähem. Meil pruugiks meenutada end. ministri Leo Sepa sõnu: „Oleks tõelik kõrvalepõiklemine käesolevast keerukast probleemide kompleksist, kui meie arvame, et suudame neid küsimusi lahendada ainult lööksõnadega, mitte aga mõistusega. Meil on tõepoolest tulevikus valida ainult kolme tee vahel: kollektiivne juhtimine, kollektiivne kontroll — või kaos. Meile jääb järele püüda teha kõike, et kõrvaldada kolmandat võimalust, ja kahest esimesest teha võimalikult parem segu. Tehnika ja mõisted on sedavõrd arenenud, et uuemad vormid on muutunud paratamatuks. Küsimus seisab ainult selles, kui ruttu riikide juhid saavad teadlikuks praegusest tõelisest olundist ja hakkavad sellekohaselt astuma tegelikke samme. Sünnib see nobedasti, siis on loota, et suudetakse vältida suuremaid vapustusi ja luua uus süsteem. Jääb aga püsima praegune ebakindel kõikumine, siis on karta kõiki tabavat suurt pettumust ja suuremaid murranguid ja häireid.“

Eestoodust selgub, et praktikud on lahendanud demokraatlik-rahvaesindusliku korra kriisi ning püstitanud väljapääsutee tähised. Olgu need

ka teatava murrangulise värvinguga, mis näivad võtvat parlamentlik-esinduslikult korralt teatavaid eesõigusi, siiski lahendavad nad ummiku ja näitavad elulist-edulist arenguteed. Loomulik, et see arengutee ei näi sobivat parlamendi ainuvalitsuse pooldajatele, nagu see näib olevat meil; see tee on aga siiski ainus võimalus säilitada tõelist demokraatiat, paistku see meie demokraatidele nii paradoksaalne kui tahes.

Sest demokraatia oma olemuses, oma sisus ei tähenda mitte parlamendi ainuvalitsust, nagu seda vägisi kiputakse seletama, vaid rahva õigust ise ja iseseisvalt määrata oma saatust. Parlament, president, kutsekojad — kõik need on viisid, kuidas rahvas oma saatust võib määrata. Ükski neist vormest ei tohi olla sedavõrd jumaldatav, sedavõrd kivinenud, et ta eitaks arengu seadust. Leitakse ühes vormis puudusi, siis peab olema julgust seda öelda välja ja seda parandada, aga mitte haliseda ega istudes oodata paranemist iseenesest, nagu omal ajal oodati prohvet Maltsveti valget laeva.

Demokraatia säilitamise probleem on meil üldtähtsusega rahvuslik probleem. Meie ei kujutleks enesele Eestit mitte-demokraatlikuna. Leiduvad aga selles demokraatias väljendusviisid, mis vajavad parandamist ja kohendamist, siis tuleb seda teha. Ka see on rahvusliku tähtsusega probleem. Sest on kindel — meie praegu-kehtiv parandatud põhiseadus ei ole sedavõrd paindumata, et ta ei luba asutada riigivanema juurde nõuandva organina esinduskogusid, kes võiksid ja peaksid ütleva oma kompetentse sõna küsimusis, mis tõeliselt käivad üle parlamendi jõu. Kui kohus võib ja peabki arvestama asjatundjaid, seda rohkem peab asjatundjaid arvestama küsimusis, mis puutuvad kogu riigi, kogu rahvasterviku ellu.

Meie kehtiva põhiseaduse tekkimine oli sisuliselt mäss parlamendi ainuvõimu vastu. Meie rahval oli küllaldast poliitilist taipu selleks, et parlament üksi ei saa ega suuda lahendada kõiki küsimusi. Esirinnas peame siin mainima just majanduslikke, tehnilisi ja kultuuripoliitilisi küsimusi. Siin peab valitsema püsivuse tendents, siin pannakse isade poolt alused sellele, millele pojad ja pojapojad peavad ehitama oma elu. Partei-poliitiline koda parlamendi näol ei saa siin olla küllaldaselt kompetentne juba puht-tehnilistel põhjustel, sest see koda konstruktiivselt võib anda ainult väljenduse rahvas leiduvaile õiguslikele veendumustele, mitte aga eelnimetatud eriküsimustele ning detailidele. Siin on vaja täiendada parlamendi ehitist, ja seda saame teha ikkagi ainult, nagu arvavad asjatundjad-praktikudki, kutseliste kodade kaudu.

Seepärast lubatagu püstitada teesid:

1. Rahvas olelevate õiguslike veendumuste erinevuste rahvusriiklikuks määrajaks olgu rahva poolt valitav rahvaesindus seadusandliku organina, kuna kutsehuvide majanduslike erinevuste ühtlustajana ja ühise rahvusriikliku ülesehitava majandusorganina kutsutagu ellu üleriiklik majanduskogu.

2. Kultuurisuuna pidevaks rakenduseks kutsutagu ellu avalik-õigusliku asutisena Eesti kultuurkogu.

3. Üleriiklikule majanduskogule ja kultuurkogule kindlustatagu osavõtte seaduseandlusest omal alal.

Me elame praegu demokraatia kaitse tähe all. Kui tahetakse, et demokraatia püsiks ka edaspidi, siis vajame reforme, mille üldsuund on kirjeldatud eespool, enne kui antakse luba avada oma tantsu poliitilistel parteidel.

K. Peterson.

RIIGIHARIDUSKOGU TULEB ELUSTADA JA UUENDADA.

Vabariigi algaastail maksmapandud „Haridusministeeriumi korralduses“ (vt. RT 19 — 1921) oli mainitud ministeeriumi juures ette nähtud ka nn. „Riigihariduskogu“. Selle ülesandeiks oli määratud: „haridustöö tähtsamate tarviduste ning uute sihtjoonte selgitamine ja laialisema põhimõttelise tähtsusega küsimuste lahendamine“. See asutis jäi aga paberile, sest vist üksainus kord on ta kokku tulnud ja selle järele koguni ununenud. Tema varase surma põhjuseks polnud aga mitte ta tarbetus, vaid eluvõõras ülesehitus.

Sama „Haridusministeeriumi korralduse“ järgi moodustas hariduskogu kaunis suure parlamendi umb. 70 liikmega ja seejuures, riigi hariduselu kõigi avalduskülgede seisukohalt vaadatuna, üsna ühekülge koosseisuga. Sellesse kuulusid peale ministri ja ministeeriumi juhtivate jõudude kõik koolinõunikud — seega riigi elukutselised koolielu juhid, ametnikud. Selle liikmeiks olid ka linnade ja maakondade koolivalitsuste juhatajad — nii siis poliitikategelased. Ja edasi kuulusid sellesse õpetajate keskliidu ja kõigi linnade ja maakondade õpetajate liitude juhatajad. Viimased olid muidugi tegelikud koolimehed, kuid, nagu teada, meie õpetajate liidud on kandnud üsna tugevasti ametiühingute, kutsehuviesinduste laadi ja neiski on juhtinud sageli mitmesugused „tegelased“, mitte igakord hariduselu esindajad otsemas mõttes. Lõppeks kuulusid hariduskokku veel kõrgemate teaduslike ja kunsti-õppeasutiste juhatajad. Viimased kadusid aga siin koolimeeste hulka loomulikult ära ja olid siin enam n.-ö. „informatsiooni otstarbel“.

Nagu näha, puudus siin kultuurielus mitme väga tähtsa ala, nagu kirjanduse ja vabahariduse esindus täielikult, ka teadus ja kunst tegelikult peaaegu puudusid. Seega oleks hariduskogu nimetuseks sisuliselt võinud olla ka „koolikogu“, sest ainult sel alal ta oleks tegelikult võinud kaasa kõnelda. Kuna aga see kogu koosnes üsna suurelt osalt mitmesuguseist „tegelasist“, milliseid istus ka riigi poliitilises parlamendis ja millisele koosseisule otseselt vastasid õpetajate liidud, siis loomulikult võis see kogu tunduda ainult „viienda rattana vankri all“. Sest seda, mida talt õieti loodeti, asjatundlikku nõu, ei suutnud ta oma koosseisu juures pakkuda enam, erapooletumalt ega laiemail aladel kui õpetajate liidud. Pealegi oli ta oma liikmete suure arvuga tegelikult tööks võimetu. Nii on mõistetav, et haridusministrid, kellest määruste järgi olenes hariduskogu kogunemine ja tööle rakendamine, ei pidanud ta kokkukutsumist vajalikuks.

See ei tähendanud aga mitte, et ministeerium poleks tundnud vajadust laialisemate nõupidamiste ja asjaliku nõu järele. Me näeme, et hariduskogu asemel ministeerium kutsus kokku koolinõunike ja keskkoolijuhatajate päevi — seega asjatundjate kogusid. Samuti on haridusministeeriumi juures veel teisi asjatundjate kogusid, nagu muinsusnõukogu, samuti ka arhiivinõukogu, mis tegelikult on osutunud kasulikeks. Kui haridusministeerium on võinud kooliküsimusis kasutada õpetajate organisatsioonide, koolinõunike jt. nõu, siis kogu muu kultuurielu mitmepalgeliste alade jaoks tal pole säärast abistajat. Paljud, kes on jälginud, kui tuhandekääruline on olnud meie kultuurielu lühike iseseisvuseaegne tee, ja kes on näinud, kui väga oleks vaja, et see muutuks võimalikult sirgeks suunaks, on leidnud, et üheks sinna poole viivaks abinõuks oleks kompetentse nõuandeorgani loomine meie hariduselu juhtiva keskuse, haridus- ja sotsiaalministeeriumi juurde. Et küsimuse arutamist viia tegelikule alusele, esitatagu siin mõned ettepanekud selle korral-

duse kohta. Need on täiesti esialgsed ja vaid isiklikult läbimõeldud ettepanekud, mitte juba laialisemalt kaalutud kava.

Nii siis riigi hariduskogu tuleks elustada, kuid ühtlasi põhjalikult ümber korraldada võrreldes sellega, millisena ta oli mõeldud 1921. a. määrustes.

Kõige esmalt ta peaks haarama kõiki tähtsamaid kultuurialasid, mitte ainult kooli, ja sellega ühenduses peaks ta nimi muudetama „kultuurkoguks“.

Kultuurkogu oleks nõuandvaks organiks hasomini juures, kuid selle poole võiksid otseselt pöörduda ka vabariigi valitsus ja riigivanem.

Ta selgitaks kultuurielu korraldamise sihte ja vahendeid, kaaluks kultuurielu alal maksmapandavaid tähtsamaid uuendusi ning korraldusi ja avaldaks nende kohta oma arvamist ning abistaks tarvidust mööda ka nende rakendamist. Kultuurkogus kuuluksid arutamisele eeskätt kõik hasomini, vabariigi valitsuse või riigivanema poolt esitatud küsimused, kuid tal oleks õigus ka ise algatada kõigi kultuuriellu puutuvate küsimuste arutamist ja esineda neis ettepanekute, märgukirjade või sooviavaldustega juba mainitud valitsusinstantside ees.

Kultuurkogu koosseis peab olema võimalikult asjatundlik. Selleks peab kogus teostatama spetsialiseerumine eri kultuurialade järgi, kogu peab jagunema nende järgi harudeks, osakondadeks, sektsioonideks — või kuidas neid tahetakse nimetada. Et olla aga töövõimeline, ei või kogu ega ta üksikud harud olla liiga suured. Seepärast saaks jagunemist teostada ikkagi ainult tähtsamate kultuurialade järgi: Arvan, et kultuurkogul võiks olla 4 haru: teaduse, kunsti, kooli ja vabahariduse haru. Igas harus võiks olla 5 liiget — seega koosneks kogu 20-st valitavast liikmest, milline arv küll kaunis suur, kuid selle liikmete arvu juures ta oleks siiski veel töövõimeline. Neile 20-le liikmele tuleksid kogu täiskoosolekule veel lisaks: haridus- ja sotsiaalminister ning haridusministeeriumi osakondade juhatajad.

Mis puutub veel harudesse, siis oleks soovitav, et need oleksid ühesuursed. See tagaks nende tasakaalu täiskogus. Kuid ühtlasi ei võiks nad olla siiski väiksemad kui 5-liikmelised, sest muidu puuduks neil töövõimelisus omal erialal.

Nüüd koosseis. Kogu ei tohiks olla kroonulik, seega ta liikmed poleks määratavad, vaid neid peaksid valima vastavad asutised ja organisatsioonid. Teaduseharu moodustaks ülikooli vastavad teaduskonnad, saates sinna kaks liiget humanitaar-, kaks loodusteaduste ja ühe tehnika alalt, kusjuures üks humanitaarala ja üks loodusteaduste esindaja peaks olema rahvuslike resp. kodumaiste teaduste piirkonnast, et eriti rõhutada nende teaduste tähtsust meie oludes. Ülikool on küll riigiasutis, aga täiesti autonoomne ja esialgu on meil ainult siin kõik elukutselised teaduseesindajad koos. Vastavad organisatsioonid on juhuslikuma koosseisuga, asuvad aga enamikus ka ülikooli juures. Seepärast oleks vähemalt esialgu otstarbekohane, et selle haru liikmed valiks ülikool. Kunstiharru saadaks ühe liikme kirjandusala, ühe teater, ühe maali- ja ühe raidkunst ja ühe muusika.

Kooliharude koosseis peaks koosnema ühest keskkooli, ühest kutse- ja täienduskoolide ja kahest algkooli õpetajate esindajast ja ülikooli poolt määratavast pedagoogika esindajast. Algkoolile on antud 2 esindajat, arvestades nende hulka ja rahvahariduslikult põhjapanevat tähtsust. Võiks ju muidugi kaaluda ka koolinõunike esindaja osavõttu, sest neil on kahtlemata hea ülevaade kogu koolitööst.

Vabahariduse harus oleks üks esindaja Haridusliidust, üks E. Kirjanduse Seltsist, kui suurimalt populaarse kirjanduse levitajalt, üks kummaltki suuremalt kirikult ja üks kehakultuuri alalt.

On muidugi veel terve rida alasid, kellele esinduse andmist võiks kaaluda, nagu noorsoo-organisatsioonid, kaitsevägi jne., samuti võiks vaielda selle üle, kas üksikuile aladele antud esindus on küllaldane. Aga, nagu juba rõhutatud, kultuurkogu ei tohi paisuda suureks, pole ka tingimata tarvilik, et iga kui viimne kultuuritööala oleks siin esindatud, vaid esindatud peavad olema alatiselt ainult tähtsamad. Kultuurkogule ja ta üksikuile harudele peaks antama võimalus igasuguste küsimuste käsitlemisel juurde kutsuda vastavalt alalt organisatsioonide esindajaid ja üksikuid asjatundjaid ja see tagaks, et ta töö ja silmaring ei kujuneks liiga kitsapiiriliseks. Niiviisi moodustaks kogu endast teatud tuumiku, mis suureneks tarvidust mööda ja mis, kui ilmneb vajadus mõne ala alatise esinduse järgi, võiks kasvada siis ka loomulikult teel.

Kultuurkogul oleks oma juhatus — esimees, abiesimees ja kirjatoime-taja — ja iga haru oma sekretär resp. juhataja. Kogu kokkukutsujaks oleks juhatus kas omal, mõne haru või valitsusväimude esindajate algatusel. Nõnda oleks kultuurkogu vastandina endisele hariduskogule autonoomne.

On kahtlemata palju nii kitsa ulatusega küsimusi, et nad terve kogu koosseisus ei vajaks arutamist. Seepärast on otstarbekohane jätta võimalus, et teatud küsimusi käsitletak ainult üksikuis harudes. Kuid kõik ettepanekud, mis tulevad üksikharudele väljastpoolt, või mida nad saadavad välja-poolle, käiksid juhatuse kaudu, kes igakord kaaluks, kas need vajavad kogus üldiselt arutamist või mitte, ja kes sellekohaselt neid edasi annaks. Töö pidevuse kindlustamiseks kogus liikmed tuleks valida pikemaks ajaks — 4-ks aastaks — kusjuures neist võiksid ümbervalimisele tulla pooled iga kahe aasta pärast.

Nagu juba öeldud, tuleb eriti hoolitseda kultuurkogu asjatundliku ja töövõimelise koosseisu eest. Selles mõttes oleks vaja püstitada mõningaid tingimusi, millele iga liige peaks vastama. Liikmeiks peaksid olema isikud, kes töötavad tegelikult neil aladel, mida nad peavad esindama ja kes see-juures ilmutanud vastava ala ja üldse kultuurielu korralduse vastu sügava-mat huvi (näit. kirjutanud, töötanud vastavais organisatsioones) ja kes üht-lasi pole liialt seotud tööga mujal, nii et neil kultuurkogu jaoks jätkuks tar-vilist aega. See on meil kahjuks tavaline, et igale poole valitakse samu tege-lasi, kel vaevalt jätkub aega käia koosolekult koosolekule ja kes seepärast ei sünda teha põhjalikumaid tööd. Seda peaks võimalust mööda välditama, kui kogu tahetakse teha elujõuliseks.

Kui mõni valitud liikmeist ei peaks vastama nõuetele või kui ta aja puudusel või mõnel muul põhjusel ei peaks saama edukalt osa võtta kogu tööst, peaks olema juhatusel, vahest ka hasominil õigus pöörduda teda vali-nud asutise poole ettepanekuga, kaaluda tema asendamist. See ei tähendaks, et iga liiget võiks lihtsalt ära saata, sest küsimusesolev asutis ei tar-vitse teda ära kutsuda ega teist valida. See võimaldaks avaldada lihtsalt teatud survet liikmeile, et nad loiuks ei läheks.

Edasi oleks tarvilik, et rõhutataks tarviliselt isiklikku vastutust. Kor-ralduses peaks olema selgesti väljendatud, et iga esindaja on selle eest vas-tutav, et vastava ala aktuaalsed küsimused oleksid kogus algatatud ja käsi-

teldud. On ju tavaliseks nähtuseks, et kollektiivsete asutiste juures algatus ja vastutus tükkib nürinema.

Kultuurkogu juhatus ja harude sekretärid peaksid võima panna üksikute küsimuste lahendamise ettevalmistuse üksikuile liikmeile, samuti peaks juhatus võima kutsuda asjatundjaid väljastpoolt. Et kultuurkogu ei muutuks kroonuasutiseks, seepärast liikme kohustised peaksid olema auametilised, tasutavad oleksid ainult sõidukulud ja vahest mõned erilised kulud, mis teki-
vad mõne küsimuse läbitöötamisel.

Oleks muidugi asjatu loota, et säärane kultuurkogu parandaks kõik puudused meie kultuuripoliitikast. Aga vaadeldes suurema ulatusega küsimusi mitmekülgselt, ta suudaks nende otsustamisel ometi vältida mõnegi kitsas-isiklikust vaatevinklist tingitud joone ja sellest järgneva arusaamatuse. Tä hoiaks loodetavasti ära ka reformide puhul liiga järsud käänakud, mis meil hariduselu juhtide vahetuste puhul silma paistnud ja sageli kahju toonud. Kui niisugune suur küsimus, nagu näit. koolireform, oleks kaalutud kultuurkogu taolises asutises, oleks see vaevalt paljudes üksikasjades leidnud nii üksmeelset arvamist ja vastuseisu nagu nüüd. Kultuurkogu oleks suutnud kahtlemata kõike seda pehmemdada ja toonud seega kasu nii reformile kui ka seda teostavale valitsusele.

H. Moora.

SOTSIAALSE SÕLTUVUSE HÜPERTROOFIAST MEIE ÜHISKONDLIKUS ELUS.

Eesti natuuri silmatorkavamaiks omadusiks on peetud tema kainust, sitkust ja valjut, võimsat individualismi, mis näeb kõrgeimat eesmärki vaid oma enda isikus ja on alati kindel oma võimeis. Need natuuri jooned on äratanud tähelepanu meid külastanud võõraste ridades ja leidnud tunnustust positiivsete omadustena isegi meie põliste vaenlaste juures. — Nii kirjutab keegi H. v. R. (kes olemasolevate tunnuste järgi näib olevat täisvereline baltisakslane) juba 1915. a. Saksa luureametkonna väljaandel ilmunud „Die Baltischen Ostseeprovinzen Russlands“ Eesti elanikkonna kohta järgmist: „Eestlased on haruldaselt töökad, kained, kokkuhoidlikud, ustavad ja ausad.“ „Juba tavaline tervitus, mis möödamineja hüüab põllul töötajale — „Jõudu tööle“ — näitab, et see rahvas armastab tööd üle kõige. Teatud umbusk, suur külmaverelisuus, murdmatu energia ja visa püsivus on eestlaste teised iseloomujooned. Vastandina lätlastele tasakaalukas eestlane laseb end sõnades ja tegudes juhtida ainult külmast kaalumisest. Need omadused teevad eestlasist põllu- ja meremehi, keda ei suuda ületada tubliduselt küll ükski teine rahvas.“

Ka balti-saksluse kõigi sajandite silmapaistvaim mõtleja Hermann Keyserling kriipsutab alla teoses „Das Spektrum Europa's“ eestlaste kangust ja sitkust, püüdes seletada neid natuuriomadusi eestlaste turaani vere algupäraga. Samuti märkis eesti natuuri individualistlikku põhitooni Eestit mõni aeg tagasi külastanud prantsuse kirjanik Maurice Bedel.

Individualistliku natuuri positiivsemaiks külgedeks on eneseusaldus ja usk isiklikku kordasaatmisvõimesse. Mida suurem aga üksiku rahvusliikme eneseusaldus ja usk isiklikku kordasaatmisvõimesse, seda suurem on rahvusterviku teovõime ja seda vastupanelikum on rahvus mitmesuguste raskuste ja

välissurve talumisel. „Ise olgu mees“ — see Karl Robert Jakobsoni poolt lakoonilise selgusega sõnastatud deviis on kandnud meie rahva läbi sajandite masendava surve. Ja see deviis oli sajandi vahetusel tähtsaimaks jõuallikaks eestluse majanduslikul ja sotsiaalsel emantsipeerumisel.

Kuid individualism kannab eneses ka ühiselus soovimatuid natuurisugemeid. Individualistlik elutunne kaldub arutihti kitsale egoismile ja nähes kõrgeimat eesmärki vaid enese isikus, tegeleb liigselt oma enda huvidega, jättes kõrvalplaanile natsiooni üldise hüvangu. Individualistlik natuur ei allu kergesti üldistele seadustele ja kaldub kõiki ühiskondlikke toiminguid hindama vaid oma kitsas-egoistlikust vaatevinklist. Individualistliku natuuriga rahvaliidme sotsiaalne ühtekuuluvustunne on arenenud nõrgalt ja ei suuda mahutada enda olelu kõrvale rahvasterviku eksistentsi. Selle tõttu on individualistliku natuuriga rahvus, kus iga indiviid on harjunud võitlema oma eluvõitlust omaette, üksinda — palju halvemas seisukorras võitluses olemise eest, kui rahvus, kelle vastastikune seostus ja sümpaatiatundud tugevamad. Eks paku meie lähem ja kaugem minevik selleks küllalt faktilist materjali.

Kuid vaatamata sellele on individualistliku natuuriga rahvuseliige teatud kultuuritaseme juures oma vaimsuselt siiski sisusügavam kui nn. karjaloomusega rahvuse liige, kes tugevama sotsiaalse sõltuvuse tagajärjel kaldub vaimulaadilt üldisesse välispidususse ja läbilõikelise inimese pealiskaudsusesse. Individualistliku natuuri juures areneb reljeefsemalt välja indiviidi vaimne omapära, isiku loomupärased kalduvused, kuna individualistlik natuur ei arvesta kuigi suurel määral ühiskondlikku maitset ega tunnustust. Kohati kaldub see isikupärasuse joone taotlemine isegi pentsikusse äärmusesse, nagu erandliku omapärasuse taotlemine riitumisel ja isikupärase elustiili kujundamise katsetusel, millega tahetakse välja tõsta oma isikut ümbritsevast miljööst. Karjaloomusega indiviid püüab aga enne kõike arvestada valitsevaid ühiskondlikke arusaamasid ning maitseid ja saavutada ühiskondlikku tunnustust oma eluavalduste painutamise tooniandva ühiskondliku kammertoonini järgi. Seejuures suletakse kõik isikupärased natuurijooned üldisesse valemisse ja indiviidide kirju kogu sulab üldises nivelleerimisprotsessis enam-vähem ühtlaseks, keskpäraseks inimmaterjaliks. Karjaloomusega indiviidis elab tugev ennast näidata tahtmise tung, kuid see tung avaldub vaid tooniandva ühiskondliku kihituse valitsevate eluavalduste kramplikus jälgendamispüüus. Jälgendada püütakse tavaliselt seltskondliku „ülemise kümne tuhande“ eluavaldusi. Viimane omakorda aga peab väsimatult silmas välismaisi „suuri eeskujusid.“

Asja kurbloolus seisab selles, et ennast näidata tahtmise tung võib areneda patoloogiliste piirideni ja ühiskondlikku tunnustamist püütakse saavutada igasuguste abinõudega. Siinjuures tuleb ennastmõistetavalt nentida, et ühiskondliku tunnustamise teenimine pole iseenesest mingi pahe, kui seda püütakse saavutada kas isikliku tööga või nende vooruste väljaarendamisega oma isikus, mis aitavad kaasa üldise hüvangu tõstmiseks. Tavaliselt viivad aga siin „kõik teed Rooma“ ja ühiskondliku „au ja kiituse“ teenimises ei keelduta ei odavast enesereklaamist ega pealetükkivast lipitsemisest, ei võlts-teatraalseist poosidest ega lamelihtsast valetamisest. Ühiskonna türanniseeriv mõju avaldub selles, et ta meeltab inimesest välja kõik pealiskaudse, välispiduse, võltsi ja sunnib võltskulda müütama selle õige ja tõelise väärismetalli asemel. See on sotsiaalne orjameelsus kõige halvemas vormis.

Vaadeldes sellelt seisukohalt eesti elu, peab ütlema, et ka meie elu on üllatavalt „rikas“ neist ennast näidata tahtmise avaldusist. On koguni tunne, nagu oleks möödunud sajandi lõpu võimsalt individualistlik talumehe tüüp eesti elus lõplikult välja surnud. — Sest meie avalik elu on tulvil sotsiaalse orjameelsuse avaldusist kõige mitmekesisemais vormides. Algas see sellega, et meie riigivõimu kandjad sammusid juba iseseisvuse algul kõige suurema südamerahuga üle põhiseaduse paragrahvide, lastes enesele meeldida väliskülaliste poolt rinda riputatud ripatsite kassikulla sära. Sest kui „tuhandaastaste“ riikide juhtidel hiilgab rind ordenitest, siis on inimlikult arusaadav ka meie juhtivate inimeste kramplik püüd saada välimuseltki „nende sarnaseks“. See oli omaette „ilusaks eeskujuks“ meie kodanikkonnale, kuna viitas ilmselt sellele, et seaduseparagrahvid on küll head asjad, kuid ühtlasi ka säärasead asjad, millest võib külma rahuga üle sammuda isiklike huvide ja ennast näidata tahtmise tungide nimel. Kui aga „ülemisel kümnel vahandel“ ei jätku respektitunnet omakoostatud põhiseaduse paragrahvide vastu, siis on kõigiti loomulik, et ka lihtsurelikul ei jätku nõutavat lugupidamist riigivõimu üleoleva tahtmise vastu. See on vana ja kulunud tõde, kuid kipub meie oludes ikka ja alati ununema.

Ülakõneldud ennast näidata tahtmise tung avaldub teravajooneliselt väliskülaliste vastuvõttudes, kus ei olda kitsid hinnalisemate „laudade serveerimisel“ ja oodatavate ordenite „aupaste ja hiilguse“ nimel püütakse üksteist üle pakkuda lipitsemise oskuses. Ennast näidata tahtmise tung avaldus oma täies suuruses ka välisvõlgade üliagaras fundeerimises ja see tung murrab ennast ikka ja jälle esile igasuguste esinduslike stseenide lavastamisel. Näib koguni, nagu oleks kogu meie avalik elu mürgistatud selle kõige lagastava välispidisuse taotlusist. Vaadake kas kirjandust ja kunsti või poliitikat ja majandust — kõikjal on silmatorkav rabelev püüd enesele menu saavutada vaid pealiskaudsete, õõnsalt kõmisevate välisefektidega. Eks juurdunud kogu meie „Gründertumi“ ajast kurikuulus ülejõu elamine sellel kõige labasemal-lihtsamal ennast näidata tahtmise tungil. Ja võrdlematult ületamatu selles suhtes on märgiline osa meie praegusist nn. avalikest tegelasist. Tarvis vaid lähemalt vaadelda meie „tuntud seltskonnategelasi“, kes tavaliselt ühes isikus tegelevad kümnekonnas organisatsioonias ja kõikjal ennastmõistetavalt ikka „juhtival kohal“. Nende kõike teha tahtmise püüd on suur, otse jahmatama panevalt, kuid tavaliselt piirdub see universaalne kõik-tehtahtmine vaid mitte-midagi-tegemisvõimega ja organisatsioonide tõelised edasiviijad on need hallid, vähesilmapaistvad töömehed, kelle nimed üldsuses tundmatud. See on meie ühiselu üks paljudest kurbloolusist, et paljutargutavad enesereklaami-mehed on surunud nii mõnigi kord tagaplaanile tõsised töömehetüübid. Kui pentslikult suur on meie nn. seltskonnategelaste ennastnäidata tahtmise püüd, sellest teavad veidruse ni koomilisi lugusid jutustada ajalehemehed. Need kramplikud pingutused „oma pildi“ ja „elulookirjelduse“ ajalehte paigutamiseks, mis tehakse meie „seltskonnategelaste“ poolt iga viie- ja kümneaastase „ametijuubeli“ möödumisel — on „suured“ otse ennast-salgamiseni. Ja vähemalt selles näib avalduvat see paljukõneldud eesti visadus, kuna elukutselises ja seltskondlikus töös sellest visadusest arutihti puudus paistab kätte tulevat.

See ühiskondliku tunnustuse saavutamispüüd, mida taotellakse odava ennastnäitamise hinnaga, näib mürgistavat viimasel ajal isegi meie meheliikult individualistlikumat ühiskondlikku kihitust — põllumeeskonda. On

tekkinud nn. eeskujatalude võrk, mis äratub juba kaugelt tähelepanu oma eeskujulikult väljaehitatud hoonestikuga, kuid milliste talumajapidamiste majanduslik alus pole mitte terve (kuna nn. eeskujutalud on suurelt osalt ülevõlastatud). Samuti on meie põllumeeskonnas siginenud elukutseliste põllumajanduslikel näitusil esinejate kiht, kes kasustavad iga võimalust paradeerimiseks oma töösaavutustega teiste ees. Viimasel ajal on meil ülemaaliselt pinda võitnud nn. maanoorte liikumine, millise „liikumise“ ülesandeks on kutseoskusliku, põllumajanduslikes ühissetevõtteis alati kaasalööva ühistundelise tuleviku põllumehetüübi väljaarendamine. Kuid kahjuks on maanoorte organiseerimine juba algusest peale kõrvale kallutatud eesti natuuri individualistlikult terveilt aluseilt. Oma ajakirja („Maanoored“) asutamisega ja omavaheliste näituste korraldamisega, milliste ettevõtete ülesandeks olevat isiklike töökordaminekute vastastikune tutvustamine, on avatud suurepärased võimalused oma töösaavutiste ülespühumiseks ja odavaks enesereklaamiks, ja neid võimalusi näib maanoorsugu ühiskondlik-agronoomilise personaali soojasõnalisel heakskiidul õige ohtrasti kasustavat. Samuti näikse kulutatavat maanoorte organiseerimistöös liigset tähelepanu nn. seltskondlikule tööle. Kõige selle tulemuseks on loomulikult ennast näitamise himulise „paraadipõllumehe“ tüübi väljaarendamine, kes kaldub kulutama suure osa oma energiast väljaspool talu. Talu on aga niisugune armuke, kes nõuab peremehe kogu hoole ja armastuse, kiskudes vastasel korral peremehe ühes endaga pärimäge alla.

Toodud näited on vaid üksikud selles moodsaks saanud ennast näidata tahtmise tõikade seerias, mis torkab silma kõikjal meie ühiskondlikus elus. Asja paheline külg seisab esijoones selles, et ühiskondliku tunnustuse saavutamispüüded mõjuvad halvavalt meie rahva tööintensiteedile. Põhjalik-süsteemaatilise töö asemel hakkab kõikjal lopsakaid õisi ajama pinnaline paraaditöö. Ometi ripub meie rahva tulevik ja saatus õige suurel määral sellest tööühikute hulgast ja kvaliteedist, mida suudab produtseerida iga üksik kodanik. See on peapõhjus, mis sunnib kriitiliselt suhtuma sellesse viimasel ajal moodi läinud sotsiaalse sõltuvuse hüppertroofiasse, mis taotleb peamiselt enesele tähelepanu püüdvate, väliste efektide saavutamist (kõige selle juures on aga meie rahva sotsiaalne tunne alles nõrgalt arenenud) nii kusetöös kui ka eraelus. On selge ilma pikemata, et meie vähese inimmaterjali ja kitsa territoriaalse ulatuse juures tuleb meil ehitada peamiselt kõrgusse ja sügavusse, kuna välispidiseks laiutamiseks puudub meil igasugune mõte. Sellepärast on kahtlemata õigus **Henrik Visnapuul**, kui ta kinnitab ühes omas artiklis, et Eesti vähest inimmaterjali tuleb täita tugeva vaimusuga. Ja pidades silmas seda, tuleb eestlus vabastada ka sellest pealiskaudsusest ja välispidisusest, mis kipub viimasel ajal muutuma meie eluavalduste valitsevaks sisuks.

Pole kahtlust, et inimnatuuri kujunemisel etendab suurt osa füüsilise pärivuse kõrval sotsiaalne pärivus. Arenev indiviid kasvab tahtmatult ühte selle ühiskondliku miljööga, mis ümbritseb teda aastate jooksul. Omandades oma ümbritsevalt keskkonnalt sotsiaalsed kujutelmad, omandab indiviid ümbritsevalt inimesilt oma minakujutelmata ja kaldub ennast hindama teiste kriteeriumi valguses. See on vana psühholoogiline tõde. Kuid samuti on kindel, et kord omandatud harjumused ja tendentsidest pole kerge vabaneda. See nõuab aastakümnete tööd ja enesepingutust. Võttes arvesse seda, peame võtma teatavaks, et vabanemine senini praktiseeritud ennast-

näitamismaaniast ja välispidise püüetest nõuab valjut enesekriitikat ja pingutavat tööd. Ja selles töös peaks sammuma esirinnas riigivõim.

Herodotos jutustab, et „sküütide orjad sel ajal, kui nende isandad viibisid kaugel sõjaretkil, astusid abiellu viimaste naistega ja tõusid valitsejajaks endiste isandate asemel. Kui isandad saabusid ükskord oma sõjaretkilt, ei suutnud nad sellest abielust võrsunud noorsugu enam vallutada relvade jõuga. Vallutamine õnnestus aga kergesti, kui nad hakkasid plaksutama piitsa, millega tavaliselt karistati neid orje.“ See jutustus tõlgitakse kujukalt päritud harjumuste vägevust rahvuste ja üksikindiviidide elus. Ent kui meie riigivõimu kandjad tõstavad isiklikult ausse vana eesti valju individualismi, siis pääseb see individualism maksvusele ka meile järgnevate generatsioonide ellusuhtumises. Paaritatuna tänapäeva ühiselu sotsiaalse ühtekuuluvustundega see tõupärane kaine individualism moodustab selle vankumatu alusmüüri, millele ehitame oma tuleviku-eestluse kantsi. Ent nende välismaiste hüpertroofiliste sotsiaalse sõltuvuste mõjustuste väljaroomimiseks Eesti elust peab riigivõim olema selleks Ristijaks Johanneseks, kes teenäitajana sammub kõige ees.

J. Viigant.

IDAPAKTIST JA EESTI VÄLISPOLIITIKAST.

Pikemat aega seisab juba päevakorral nn. Ida-Locarno pakti küsimus. Selle paktiga tahavad Nõukogude Vene ja Prantsusmaa kindlustada praegusi piire Ida-Euroopas. Pakti osalistena nimetatakse läbirääkimistel Nõukogude Venet, Balti riike, Poolat, Saksamaad ja Tšehhoslovakkia, kuna pakti garanteerijaks oleks Prantsusmaa.

Umbes niipalju on praegu üldiselt teada Ida-Locarno pakti sisust, mille autoreiks on Litvinov ja Barthou, kes on hakanud viimasel ajal Euroopas oma vahel väga aktiivselt koordineeritud poliitikat arendama. Kordumas on vana ajalooline jõudude rühmitus, kus Venemaa ja Prantsusmaa, olles puudutatud ühisest hädaohust Saksamaa poolt, end hakkavad leidma liitlastena. Ja mitte üksnes ühine hädaoht Euroopas Saksamaa näol, vaid ka Kauge-Idas Jaapani näol — sest Jaapani agressiivsus pole hädaohtlik üksnes Venele, vaid kaudselt ka Prantsusmaa Kauge-Ida asumaadele — sunnib nüüd kommunistlikke venelasi ja liberaal-kodanlikke prantslasi leidma ühist keelt. Selle sõbrustamise juures on praegu lahtine, missugusesse juriidilisesse vormi see valatakse: kas otsene liiduleping või kaudne tee paktide süsteemi kujul.

Prantslaste poolt propageeritav paktide süsteem koosneb teatavasti kolmest osast: 1) Locarno pakt Prantsuse idapiiri kindlustamiseks, kusjuures uue kindlustajana tuleks Itaalia ja Inglismaa kõrval juurde Nõukogude Vene, 2) „Ida-Locarno“ pakt eeltähendatud riikide vahel, kusjuures kindlustajaks oleks Prantsusmaa, ja 3) Kagu-Euroopa või Vahemere pakt, millest võtaksid osa Prantsusmaa, Itaalia, Jugoslaavia, Rumeenia, Kreeka-maa ja Türgimaa. Nende paktide vahel tuleks luua veel üldpakt, kus oleks määratletud paktide vahekorid omavahel ja Rahvasteliiduga.

Paktide sisuks on mõeldud arvatavasti Locarno pakti eeskujul lepinguosaliste loobumus kallaletungist üksteise vastu ja vastastikuse abiandmise kohustus kallaletungi osaliseks sattunud riigile ning omavaheliste tüliküsimuste lahendada andmine Rahvasteliidule ja rahvusvahelisele kohtule.

Niisugust paktide poliitikat arendavad ühiste jõupingutustega Litvinov ja Barthou. Seda teevad nad üldise rahu kindlustamise nimel, kuid tegelikult peamiselt oma maade huvidest lähtudes: paktidega on kindlustatud eeskätt Venemaa ja Prantsusmaa; neid on teised kohustatud kaitsema ning tunduvalt suureneb sellega Prantsusmaa ja Venemaa osatähtsus maailmapoliitikas, eriti Venemaal Ida-Euroopas.

Sellesse suurpoliitikasse on Ida-Locarno probleemiga paratamatult tõmmatud ka Balti riigid Soomest kuni Poolani. Ida-Locarno pakti propageerides on hakanud eriti Venemaa Balti riikide huvides eestkostjaks. Ja näib, et seejuures on Vene poolt erilise tähelepanu osaliseks saanud veel Eesti. Sellele viitab ka Litvinovi eelolev külas käik Tallinna.

Kujunenud seisukorras on väga oluline, missuguse seisukoha võtab lõplikult Eesti valitsus pakutava pakti suhtes?

Et Eesti tarvitab kõiki rahu kindlustavaid vahendeid, seda on meie valitsused rõhutanud korduvalt. Seepärast on mõistetav ka Eesti valitsuse seisukoht, et ta pooldab põhimõtteliselt Ida-Locarno mõtet. Enne pakutava pakti kohta lõppotsuse tegemist on vaja aga lahendada mitmed eriküsimused, millest peab olenema lõplik „ei“ või „ja“.

Eelküsimused pakti juures on kahesugused. Esiteks — kui võrd reaalseid rahukindlustusi annab pakutav pakt meile ja teiseks — missuguseid kohustusi paneb pakt meile?

Kahtlemata tahame meie ise elada rahu. Aga kas Venemaa rahutahet on tõeline? On ju kõikjal avalikuks saladuseks, kui võrd Venemaa on militariseerunud ning kuidas kogu ülesehitav töö seal on suunatud just sõjatööstuse arendamisele. Seda ühelt poolt. Teisalt aga teame kõik, kuidas komintern jätkab oma urgitsustööd kõikjal, kuidas Venemaal väljakoolitatud agentidega tehakse riigivastast õonestustööd — kommunistliku Vene kasuks. Kuidas on see kokkukõlas rahupoliitikaga? Kas Vene rahupoliitika pole vaid pettepilt? Selle pettepildi maalimine on venelastele kindlasti kasulik selleks, et teisi rahvaid uimutada. Et oleks aega enesel hambuni relvastuda ja naabrite juures sisemist nõrgestamist arendada.

Selle kõrval tuleb aga ühtlasi küsida, kui võrd reaalne on Prantsusmaa huvi Balti riikide vastu? Kas Prantsusmaad ei huvita üksnes vaid tugev partner Saksamaa vastu, ja see on kõik?

Neil kaalutlustel muutub aga pakutava rahukindlustuse reaalsus juba problemaatiliseks.

Mis aga puutub paktiga meile pandavatesse kohustustesse, siis on need ebamäärased. Üks on aga selge: paktiga kohustume kaitsema kommunistliku Vene piire. Samuti oleme kohustatud kaitsema hitlerliku Saksamaa piire, kui Saksamaa kuulub pakti. Kui seega üks paktiosalistest paktile vaatamata (lepingud võivad ju paberilipakaiks muutada!) peaks teisele kallale tungima, peame meie Vene või Saksa kasuks tulle minema. On sellest meile kasu?

Paktiga meile pandavate kohustuste juures tuleb eriti silmas pidada abistamisküsimuse lahendamise võimalikke tulemusi. Pakti kohaselt on mõeldud, et kui üks lepinguosaline kutsub teised appi kallaletungija vastu, siis on kutsutav kohustatud andma abi, ja tal on õigus viia oma vägesid

läbi teiste lepinguosaliste maa-ala. „Kas ei või aga vägede läbimineku muuta okupeerimiseks, eriti kui abistaja on suurriik, kelle väed lähevad läbi väikeriigi maa-ala. Kas näiteks ei leia võõrast maa-ala läbiv suurriik tarviliseks jätta oma valve alla väikeriigi tähtsamad strateegilised punktid, et vägedele oleks oma kontrolli all kindlustatud side seljatagusega? Kas ei nõua suurriik oma naabrilt väikeriigilt, et see tema kindralstaabile annaks põhjaliku võimaluse tutvuda vägede koostise ja asetusega, et tal ei tarvitseks kahelda väikeriigi enesekaitse mõju võimsuses?“ Nii on juba küsitud eesti ajakirjanduses ja neid küsimusi on veel kord vaja täie rõhuga korrata. Et meie ise ei valmistaks teed võimalikule okupatsioonile — seekord kommunistlike venelaste poolt „Eesti kaitse“ sildi all.

Praeguses maailmapoliitilises seisukorras on kujunenud rida jõudude rühmitusi, keda meie reaalselt peame arvestama. Võime eraldada Inglise, Skandinaavia-Soome, Läti-Leedu, Poola ning lõpuks Saksa ja Prantsuse-Vene poliitilisi komplekse. Neid tegureid arvestades tuleb Eestil määrata kindlalt oma orientatsioon, ning siis sellekohaselt aktiivselt ka oma välispoliitikat ise juhtida, et mitte jääda ainult malendiks teiste jõudude välispoliitilistes võitlustes.

Mis peab olema Eesti välispoliitika lähtekohaks, see on ilma pikemate seletusteta aksioomina selge:

Eesti välispoliitiline orientatsioon suunatagu vastavalt Eesti rahvusliku arengu sihtjoontele, toetudes seejuures neile välisjõududele, kes võivad Eesti arengut soodustada ja kes ei ole eestlusele ohtlikud.

Eesti rahvusliku arengu nõue on aga samuti aksioomina vormuleeritav:

Eesti kultuurilise, majandusliku ja suveräänse riikliku ühikuna väärikalt maksma panna rahvaste peres, eriti Põhja-Euroopa rahvaste seas, ja koos hõimrahvastega välja arendada eesti-soome kultuurikond.

Neist aksioomidest peame tuletama oma välispoliitika praktilised ülesanded. Välispoliitiliste tegurite juures peame kõigepealt need jõud, kes on meie arengule sõbralikud, eraldama jõududest, kes oma olemuselt ja arengusuundadelt on meile ohtlikud. Esimestega on vajalik koostöö, kuna teiste suhtes peame olema ettevaatlikud.

See algtõde nõuab meilt juba vaistlikku tagasihoidlikkust kommunistliku Vene ja hitlerliku Saksa suhtes. See nõuab aga ka kindla koostöö arendamist Soome, Skandinaavia ja Inglismaa suunas ühelt poolt ning Läti-Leeduga teiselt poolt.

Koostöö arendamine neis kahes suunas peabki olema meie välispoliitiliseks orientatsiooniks, kusjuures peame hoiduma arvestamast ainult ühekülgsest mõne üksiku teguriga. Oma iseolemise kindlustamiseks ja arendamiseks peame kasustama muidugi ka kõiki tegureid, mis aitavad selleks kaasa. Kuid seejuures ei tohi meie hetkekski unustada eeltoodud algtõdesid.

Kui sellelt seisukohalt vaadelda Ida-Locarno pakti küsimust, siis näeme, et need jõud, koos kellega Eestil tuleb paratamatult arendada oma välispoliitikat — Poola ühelt poolt, Soome, Skandinaavia ja Inglismaa teisalt — on pakti suhtes väga reserveeritud seisukohal või nimetavad seda isegi utopiaks. See on asjaolu, mida meie välispoliitikal tuleb tõsiselt

arvestada. Sest meie ei tohi eralduda ühepäeva välispoliitikaga neist jõududest, kellega meil kultuurilistel või poliitilistel põhjustel on vaja hoida ühendust.

Mis aga puutub asjaolusse, et hitlerliku Saksamaa poolt ähvardava ohu vastu on meie endi huvides Vene poolt pakutavat toetust kasustada, siis sellegi vormeli kasustamine nõuab ettevaatust. Ühe kurja väljaajamine teise kurjaga on vahest hea asi, kuid kriitilisel hetkel võib see muutuda ohtlikuks. Sest peetagu silmas, et Saksamaa poolt puhuvad ohtlikud tuuled on eeskätt kultuurilised ja majanduslikud, kommunistlik Vene seisab aga otse meie kõrval oma poliitilise ohtlikkusega. Hüljates küsimuse, kui-võrd rahvuslikult ja eetilisel seisukohalt on üldse mõeldav hitlerluse hädaohu halvamine internatsionalistlike kommunistide kaasabil, on õigustatud küsimus: kas kommunistliku Vene hädaoht pole riiklikult tegelikult reaalsem kui hitlerluse oma? Ja kas pole seetõttu meil teataval määral koheldatav välispoliitiline vormel — õige välispoliitika on see, mis kommunistlikule Venele ei meeldi. Seejuures muidugi mitte unustades ka Saksa välispoliitilisi tendentse.

Kokku võttes Ida-Locarno ja meie välispoliitika probleemi, peab küll asuma seisukohale, et põhimõtteliselt peame kasustama kõiki reaalseid võimalusi rahu kindlustamiseks. Selleks võib teatud tingimustel kaasa aidata ka Ida-Locarno pakt, kui sellele suudetakse anda niisugune sisu, mis annab meie iseseisvusele reaalseid kindlustusi, ega pane seejuures meile kahemõttelisi ja ohtlikuks kujuneda võivaid kohustusi ega eralda meid neist välispoliitilistest jõududest, kellega peame koos töötama.

On need eeltingimused täidetud, siis võib idapaktist juba edasi kõnelda. Ilma selleta peaks aga pakutavale paktile suhtuma eitavalt.

E. Kulmar.

OLUDEPOLIITIKA VÕI PLAANIMAJANDUS? KODUKORRALDUSKAVA TÄRVLIKKUS.

Meil valitseb üldiselt kaunikestigi kummaline arusaamine plaanimajandusest. See näib paljudele olevat üpris kahtlase väärtusega ohtlik ning romantiline eksperiment, umbes midagi stratosfääri-lennu taolist. Sageli leidub ka tugevat, n. ö. põhimõttelist eelarvamust, mis näeb plaanimajanduses mõne — meile vaenliku — poliitilise doktriini osa, mida meil ei kõlba üldse võtta tõsisele kaalumisele. Samuti on olnud kuulda arvamust, nagu ei saavat nüüdsel kriisiajal kuigi kaugele plaanimajandusega, mis olevat jällegi mingi uus kroonu üritus ja seega ühtlasi paindumatu, kohmakas ning kallid, nagu ametlikud ettevõtted kunagi. Eramajandusliku algatuse kitsendamise ning halvamisega kahjustavat ta rahvamajandust pealegi rohkem, kui ta kasu toovad oma võib-olla küll hästi mõeldud korraldamiskavatsustega.

Sellised ettetoodud väited on enamasti — paraku küll — sissemurdmine lahtisest uksest. Nad on — mööname — vahest õigustatud Nõukogude Venes taoteldava plaanimajanduse suhtes, mitte aga iga plaanimajandusliku tüübi hindamisel.

Plaanimajanduse all laiemas mõttes tuleb mõista riigivõimu süstemaatilist mõjuavaldust majanduselule teatava kindla eesmärgiga ja teatava kava —

plaan — alusel. Sellesse raami mahuvad aga vägagi erineva iseloomuga plaanimajanduse tüübid. Selle alla käib eramajanduse mõjustamine ning arendamine kaudseil teil, — seaduste ja korralduste, rahandus- ning kaubanduspoliitika läbi (Itaalia, Jaapan). Plaanimajandust teisel kujul teostatakse aga Venemaal, kus riik mitte ainult ei mõjusta majanduselu, vaid püüab selle ette ära määrata isegi üksikasjadeni, olles ühtlasi produktsiooniaparaadi omanikuks. Samuti võib plaanimajanduse eesmärk olla mitmesugune: Venes teenib ta proletariaadi diktatuuri, Itaalias peab ta aga kindlustama rahvasterviku tulevikku, Ühendriiges — säilitama ning tagasi tooma kõrge elatusstandardi.

Plaanimajandus võib jätta, näiteks, eraalgatuse vabaks, mitte kitsendada toodangut ja kaubandust. Ta ei pruugi tähendada ka täpsat, ajaga seotud tootmiskava (nagu Nõukogude Venes), ta ei tarvitse nõuda toodanguvahendite riigistamist ega toodangu, tarvingu ning teiste majanduslike eluavalduste sundreguleerimist. Ei, plaanimajandus võib, näiteks, taotella vaid majanduse kavakindlamat reorganiseerimist suurema „efficiency“ suunas majanduselu ajuste uurimise ja parema kasutamise läbi.

Plaanimajanduse tähtsaks ülesandeks võiks olla, mis puutub meisse, näiteks, majandusliku kodukorraldus- ning -arendamiskava koostamine ja elluviimine, lähtudes kindlast suurusest: eluruumist ja rahvastikust. Selline korrastus peaks andma meie majanduslikule toodangule kõigist võimalikest kompleksidest kõige soodsama.

Sellise ülesande läbiviimiseks on vaja kõigepealt täpsat, teaduslikult töötletud majanduskava, mis näeks ette ja juhataks kätte võimalused kõigi olemasolevate eelduste parimaks kasustamiseks. See tarvilik majanduskava peaks tingimata olema koostatud konkreetselt ja läbihaaravalt, mitte ainult sihtiosutavalt. Seejuures pole sedavõrd oluline kronoloogiline plaan (mis praegu Venemaal esikohal), kuivõrd just majanduslike eeldusi, võimalusi ja püüdlusi süntetiseeriv saavutamiskava. Seesugune koostis annaks meile alles elava, reaalse kujutluse plaanimajandusest, teeks selle rahva hulgis populaarseks ja kaavitaks tõhusalt teostamiskava läbiviimist ka siis, kui seda vahest ei suudeta täita kõigis osades.

Plaanimajanduse eesmärgiks olgu meie antud eluruumi — loodusliku ümbruse — parim rahvamajanduslik kasustamine tehnika ja teaduse abil kogu ühiskonna huvides. Eluruumi ja majanduse korraldamine suurema efektiivsuse taotlemiseks tähendab suuremate tulemuste saavutamist väiksema energiakuluga. Selle tagajärjeks oleks suurem toodang ja tarving sama kulutuse juures, teiste sõnadega — elatusstandardi tõus, elujärje paranemine ja paremad eeldused rahvuskultuuriliseks ülesehitamiseks ja rahvuse tuleviku kindlustamiseks.

Metoodiliselt oleks kohasem teha mitte üks kindel plaan, vaid valmistada kaks rööbiti kava: üks — minimaal-, teine — maksimaalplaan. Esimene neist oleks mõeldav praegusaegse surutud olundi jaoks ja tegelikult teostatav mõne aasta kestel, teine aga oleks teostatav soodsate majanduslike välistingimuste juures siis, kui saabub taas soodus konjunktuur. Esimene piirduks rohkem siseturu nõuetega, lahendaks küsimusi internselt poolautarkilise korraldamisega, teine aga arvestaks suurt ja mitmekesist

väliskaubandust. Mõnes osas — näit. toodangu alal — oleks need kaks kava vägagi erinevad, teistes osades — näit. asundus, liiklusteed, avalikud ehitised jne. — aga lähikaudu samad. Muidugi tuleks mõlemad kavad nii koostada, et minimaalkava elluviimine ei takistaks maksimaalplaani teostamist, vaid oleks viimasele tarviliseks elastmeks.

Kes peaks tegema majanduskava? Majanduskava koostamine kogu — olgu väikese — riigi jaoks on suur töö. See nõuab oskustlike tööjõude, kellel on põhjalik ülevaade meie majanduse alustest ja praegusest seisundist. Vähe sellest, see vajab isikuid, kel on algatusvõimet, iseseisvat mõtlemist ja kriitilist meelt. Ainult siis võib loota, et kava haaraks kõik võimalused, jäädes ometi reaalsuse piiridesse. Kuna vaevu meil leidub asjatundja, kes kõigile loendatud nõudeile täiuslikult vastaks, siis tuleb kava koostajana arvesse tahestahtmata teatav kollegiaalne instants. Seda vajab juba suur töörohkus, mida ei suudaks üks või paar isikut ihuükski jõeldada.

Veel kord tuleb rõhutada, et majanduskava koostamine on majandus-teaduslik-tehniline, selle kõrval ka ühiskonna-rakendusteaduslik ülesanne, mitte kuidagi viisi aga poliitiline. Selle alused on antud: eluruum ja selles teotsev rahvastik ühes nende koostoimist kujunenud praeguse majandusliku olundiga. Antud on ka ülesande lahenduse suund: eelmainitud alustele tuleb rajada uus majanduslik olund, eluruum ja rahvastik tulevad paremini siduda, üksteisega kokkukõlastada, luues nende vahel uus vahekord, mis kasustaks eluruumi eeldusi ühiskonna heaks põhjalikumalt ning sihikindlamalt kui praegune. Osutub, et meie loomupärastele eeldustele ei vasta senine majandusstruktuur, siis tuleb ka seda muuta.

Milline instants oleks siis see, kes peaks koostama meie majanduskava? Kas on meil praegu üldse olemas selline, kes seda oskaks pädevalt teha? — Senini igasuguste majanduslike kavade töötlemine on pandud ministeeriumide ametnike peale. Viimased on senini toime tulnud selliste töödega, — need eriülesanded on ka olnud võrdlemisi piiratud. Mis puutub aga nii laiaulatuslikku töösse, nagu seda on majanduskava koostamine, siis nähtavasti ei ole riigi halduslikul aparaadil selleks küllaldasi võimalusi ega saaks seda lihtsalt ministeeriumide kaudu teostada. See on ka täitsa loomulik, kuna nii suurt tehnilis-teaduslikku tööd ei saa ju kuidagi viisi ära teha jooksva administratiivtöö kõrval, pealegi kui ametnikel puudub eriteaduslik haridus, põhjalik ülevaade ja loov kindel suund. Nii on üksikute ministeeriumite töö senini jäänud — näit. teedeehitus- ning -parandus-, asustuspoliitikas jm. — paratamatult tükitöök, eriti kui puudub tihedam koordineatsioon üksikute alade vahel. Sellega ei ole, muidugi, tahetud etteheiteid teha meie ametiasutistele, kus on küllaltki tööd teha ja kus seda ka tehakse.

Majanduskava koostamine ei ole samuti mitte poliitiline ega poliitikute töö. Seda on, muide, jõudnud veenvalt tõestada senine majandusolude ning -suunitelu käsitlemine poliitikute poolt, kes paiguti on küll küsinud eriteadlaste nõu, ent on nõuande sageli jätnud tähele panemata. Et majanduskava koostamine pole poliitiline, vaid majandus-tehniline ning rakendusteaduslik tööülesanne, mis nõuab avarat teaduslikku tööjõudu, seda on mitmel pool tunnetatud juba ammu. Sellele vaatamata on mõõduandvais ringkonnis senini arvatud, et parteivõistluses karastatud ja riigiametis „vilunud“ poliitiline tegelane on igas asjas pädev, võib kõigega valmis saada, ka neid asju ajada, millest tal pole ümmargust aimugi. Tahetakse meie majandusbaasi tõesti põhjalikult ning ettenägelikult välja arendada, siis ei jää teist teed, kui

luua uus instants, kujundada eriline plaanimajanduse asutis, mille koosseisu peaks kuuluma pädevaimad ning loovaimad pead teadlaste, majandusmeeste ja tehnikute seast, kes suudaks neile usaldatud ülesande täita täiesti korralikult ning põhjalikult. Igal pool, kus on hakatud mõtlema majanduse plaanikale juhtimisele riigi poolt, on selleks otstarbeks loodud läbimõeldud korrastuse ja teadusliku jõuvarustisega asutised. Venemaal näeme Gosplan'i. USA-s — braintrust'i, Itaalias rahvuslikku majandusnõukogu. Sinna jõutakse ka seal, kus asi alles väljakujunemisel, nagu praegu Suur-Britannias.

*

Tuleviku jaoks plaanistatud majanduskava koostamisest ainuüksi ei piisa. See kava tuleb ka ellu viia ja nimelt nii otstarbekohaselt ning ruttu, kui võimalik. Selleks on tarvis veel eriline teostamiskava (tööplaan), mis oleks juhiseks üldise majanduskava (saavutamiskava ehk sihtplaan) tegelikul teostamisel.

Nii näeme, et tuleks õieti koostada tervelt neli üksikkava: 1) minimaalne saavutamiskava ja selle juurde kuuluv teostamiskava, 2) maksimaalne saavutamiskava ja seda täiendav teostamiskava.

Esimesel hetkel näib selline mitmekordsus tegevat vahest terve plaanistustöö väga keerukaks. Lähemal vaatlusel on aga näha, et need neli kava moodustavad kokku õieti üheainsa loogilise terviku. Viimase jaotus nelja ossa teeb üldplaani ülevaatlikumaks ja paindavamaks ta tegelikul elluviimisel, kui seda oleks üksainus liigestamata plaan. Ükski masin pole monoliitne, vaid koostub eriosadest. Kava, mille elemendid oleksid ette nähtud muutmata, ilma „mänguruumita“, oleks liiga paindumatu ja teisiti kujunevas üldolundis määratud kidumisele. Ülaliskitseeritud neljaosaline kava oleks aga — kui ta on küllalt hästi töötletud — muutuvas konjunktuuris painduv ning elastiline. Ainsad tähtsad muudatused, mis järgneksid muutuvaist välistingimustest, toimuksid kronoloogilises osas: teostamiskiirus võib muududa nobedamaks või aeglasemaks, selle järgi, kuidas olud lubavad. Kõige selle juures peab koostatud kava olema arenemisvõimeline, ülesehitatud mitte staatilisel, vaid dünaamilisel printsüübil.

Edasi tuleb vajaliselt hinnata konkreetse saavutamiskava tähtsust terve plaanimajanduse seisukohalt. Eriti tähtis on see majandusplaan populaarseks tegemisel rahva seas. Erandatud iseseisvuse esimesed aastad, millal ergutust tõi mingi vaistlik tung ja lootus rahvuslikule iseseisvale ülesehitusele, on meie riigielus suuremaiks puudusiks olnud nii rahvahulkade kui ka haritud ringide sisuline, tegelik ja n. ö. ka „hingeline“ eemalseisimine oma enda riigi ülesehitamistööst. Erandliku jagelemise ja ahtakeste horisontide tõttu tuhmusid rahvusliku ülesehituse sammajooned ilma, et nad oleksid saanudki monumentaalsemaid kontuure võtta ja kõiki kihte kaasa haarata. Eriti on see puudus inaktiveerinud meie vaimset eliiti ja muserdanud selle töötahet ning loovat tegutsemist, olles ühtlasi rahulolematuse laine, omakasupüüdesse laskumise ja mõnel määral vahest isegi riigitüdimuse tekitajaks.

Konkreetse kodukorralduskava olemasolu, selle küllaldane tutvustamine ja järkjärguline plaanikas teostamine võiks ometi viia kõik rahvakihid ühisele, teadlikule ning virgutavale tööle suurte ülesannete kallal, tööle ja püüdeile, mis ei oleks resigneeritud, vaenlikud või jälle ainult omakasupüüdlilikud. Selline kava näitaks igauhele, mispärast ta töötab, mille

jaoks ta oma jõudu ohverdab ja oskusi ning annet pühendab. Igaüks näeks ja õpiks uskuma, et riik kui rahvuse organisatsioon taotleb tema oma ja kogu rahvusliku ühiskonna hüveolu tõstmist ning kindlustamist! Juba ainuüksi seepärast peab kava olema konkreetne. Ta peab igaihele kätte näitama, mida ta just isiklikult võidaks selle teostamise läbi ja mida kogu ühiskond sellega saavutaks.

*

Üldise majandusliku saavutamiskava — iseloomustavama nimega: **k o d u k o r r a l d a m i s k a v a** — võib jagada kahte ossa.

1) Esimene oleks — **maakorralduskava**, mis käsitleks rahvamajanduse morfoloogilist korraldust niipalju, kui see on ühenduses eluruumi ja selle kasutamisega. Selle all tuleb mõista lähikaudu sama, mida USA's tuntakse „country planning'i“ ja Saksamaal „Landesplanung'i“ nime all. Veel paremini vastaks talle vahest Inglismaal taotletav „readjustment of population and environment“.

Maakorralduskava oleks tegelikult peamiselt ehituskava, mille ülesandeks langeks asustuse, liiklemise, energiamajanduse ja tööduse orgaaniline arendamine. Ta haaraks sellised alad, nagu maisa- ja veeteede ning sadamate korraldamine, maarete kasustamine, elektrifitseerimine, maaliste keskuste loomine, linnaliste asulate plaanistamine, uudismaade asustamine jne. jne.

Kõik need küsimused on sedavõrd üksteisega seotud, et ei saa neid üksteisest lahus lahendada küllalt otstarbekohaselt. Heaks näiteks on elektrifitseerimise küsimus. Elektrifitseerimine tuleks palju odavam ja riigile tulusam, kui ta ette võtta koos meie üldise asustuse ning toodangu korraldamisega, sellal kui ta teostamine omaette praeguses olundis takistaks just asustuse ning toodangu korraldamist edaspidi ja tooks niiviisi kaudselt asjatut kahju.

2) Teine oleks — **elukorralduskava**, täh. rahvamajanduse füsioloogilise korralduse plaan, mis käsitleks majanduselu nähtusi, korraldaks majandamisviise ning töömeetodeid ja parandaks majanduslike institutsioonide funktsioneerimist, asutades ka uusi, kui selleks tarvidus olemas. See peaks korraldama administratsiooni, reguleerima makse, rahandust, pangandust, tollipoliitikat, standardiseerimist, kaubandust jne.

Kodukorralduskava on muidugi orgaaniline tervik. Ainult süstemaatilise, ülevaatlikuma käsitluse hõlbustamiseks jaotatud kahte ossa. Esimene osa, nagu nägime, on materiaalse korraldamise, teine — organisatoorse korraldamise kava. Tegelikult need kaks osa seonduvad tihedalt üksteisega, olles tuhandete niitidega põimendatud, kuna füsioloogilised protsessid ei saa toimuda ilma anatoomilise aluseta.

Võiks isegi öelda, et **maakorralduskava** on olulisimaid osi plaanimajanduses. Ta on viimase püsivamaks saavutuseks, kuna ta teostamine kujundab jäävate või püsivate suuruste — rahva ja eluruumi — vahekorrad sellisteks, mida sageli ei saa enam üldse kergesti teisendada. Vaatamatagi sellisele tähtsusele ei ole maakorraldus senini kes teab eriti kui suurt tähelepanu leidnud.

Kavakindla maakorralduse puudumist kaavitab selgitada asjaolu, et halva maaplaanistuse läbi rahvamajandusele tekitatud kahjud ei ole otseselt silmakargavad. Neid tuleb sageli alles uurimise teel välja otsida. Uurimis-

tööd aga ei tehta administratiivses aparaadis ega hinnata ka teab kui kõrgelt, Nende investeeritud summade suurust, mis rahvamajandusele kaotsi lähevad, näiteks ebaotstarbekohaste ehitiste või liiklemisteede näol, ei ole rahas otseselt näha ja sageli ei saagi neid täpsalt kinnistada. Sellevastu on kulukaid füsioloogilisi organisatsioonivigu majandusmehhanismis kergem leida ja ka kergem arvudes kindlaks määrata nende kahjulikkust.

Väärikalt hinnates tõsiasi, et maakorralduses töötatakse pika aja peale ette, tuleb eriti kavakindlalt ja läbikaalutult suhtuda ettevõtteisse ning töösse, mis toovad suuri materiaalseid muudatusi (teed, asulad, suuremad melioratsioonid, suurtööstused, elektrijaamad jne.). See säästaks rahvamajandusele suuri summasid pikema aja vältel. Tegelikult aga näeme, et paljudes mais on just maakorraldus vähehooldatud alaks riiklikus majanduspoliitikas. Sageli on kuni viimase ajani puudunud teadlik ja ulatuslikum korraldus sel alal. Nii on näiteks isegi sellised tähtsad töönduslikud raioonid nagu Black country Inglismaal, Ruhrevier Saksamaal j. m. t. kujunenud sedavõrd ebaratsionaalselt, et praegu nähakse rasket vaeva ja tehakse suuri kulusid nende korraldamisel. — Meil Eestis on halva „townplanningi“ tabavaks näiteks Tallinna plaanitu kasvamine viimaste aastakümnete jooksul. See, mis seal on patustatud linnade ratsionaalse ehitamise reeglite vastu, seda kõike ei saa vist enam parandadagi. Teiseks sellekohaseks näiteks ähvardab meil vägisi kujuneda meie põlevkivitööstuse raioon.

Maakorralduse puudused teeb enamasti eriti valusaks asjaolu, et siin tehtud suuremaid vigu ei saa tavaliselt enam kergesti või üldse mitte parandada. Või kui, siis ainult suurte raskustega, sageli suuremate kulutustega, kui nende algne teostamine maksma läks.

Seetõttu olgu veel kord rõhutatud tähtis ning oluline erinevus, mis valitseb morfoloogilise ja füsioloogilise korralduse vahel:

1) Morfoloogilise korralduse alal teostatud halvad kavad takistavad paremate kavade elluviimist tulevikus, sest materiaalne ümberkorraldamine on sageli võimatu või vähemalt liiga kulukas.

2) Füsioloogilises organisatsioonis tehtud vead kaudselt isegi soodustavad paremate korralduste kujunemist tulevikus. Sest nad osutavad kaudselt teed, mida tuleks käia ja mida mitte. On ju võimalik organisatsiooni kergemini muuta ja tegelikkuses läbi proovida mitmelaadilisi korraldusi. Halva olundi tunnetamine annab omalt poolt tõuke ja ka võimaluse järgnevaiks parandusiks. Nagu, näiteks, halb kehtiv maksuseadustik üritab maksureformi, mis viib paremusele, või nagu töötute halb abistamismoodus viib paremusi andva reformini.

Morfoloogilise korralduse alal sellevastu ei saa, ei tohi katsetada, — see tuleks rahvamajandusele liiga kallis. Kui on juba raudteed ehitatud sinna, kus nad end ei tasu, siis lohutab vähe ütlemine, et tuleb õppust võtta ja tulevikus teha paremini. Raudtee on valmis ja omal kohal, ta on maksma läinud suuri summasid. Teda ei saa lihtsalt jälle lammutada ja teisale ümber paigutada. Sama lugu kordub kõikjal liiklemisvõrgu korralduse alal, — teid ega sildu ei saa paigalt nihutada nii, nagu tollitariife võib üle öö teisendada. Ehk võtame näite jõumajanduse alalt, veejõu või turba kasutamise elektrijaamades. Kui on kord juba püstitatud elektrijaam ja välja ehitatud ülekandevõrk, siis pole enam palju parata, kui kõik see on halvasti asetatud ning korraldatud. Iseseisvuse ajal meie maakorralduses tehtud vigu on väga mitmeidki. Siin võiks nimetada vaid mõningaid uusi raudteid, meie linnade plaanitud kuju-

nemist, meie maaliste keskuste juhuslikku arenemist jne. Ja mõnedki käsil olevad kavatsused — mainitagu vaid Valga-Abja raudteed ja Luunja silda — kipuvad jällegi ettenähtavalt välja kujunema kodukorralduse anatoomilisteks defektideks. Neist on Valga-Abja raudtee ehituse plaan leidnud käesolevas ajakirjas juba varemalt arvustuse ja käesolev number toob teisel selle projektitava Luunja silla kohta.

*

Kõik sellelaadilised osalised ja vaid osaliselt läbimõeldud kavad on poolikud ning äbarikud, kuni ei ole kujundatud põhjalikult ettevalmistatud teraviklikku kodukorraldamise kava Eesti jaoks. Selline kodukorralduse kava ei ole mitte ainult tarviline, vaid teaduse praeguse seisundi juures on seda ka võimalik koostada hea ning kaugemale tuleviku ulatuva põhiplaanina.

Eriti võib seda rõhutada maakorralduskava suhtes. See ei tohiks sõltuda niisugustest muutlikest suurustest, nagu seda on poliitiline olund või majanduslik konjunktuur.

Samuti nagu sirge on lühim joon kahe täpi vahel, niisamuti on olemas ka kahe linna vahel teatav tee, mis on rahvamajanduslikult kõige kohasem. Samuti oleavad teatavad paigad, mis on soodsaimaiks asukohtadeks linnadele, sadamaile, tööstusile jne. Nii on teatavad liinid soodsaimad liiklemiste korraldamiseks, nii on teatavad paigad kohaseimad ühe või teise toodanguharu arendamiseks. Ja kõik see tohiks olla sõltumatu elatistase, usust, poliitilistest veenetest ning riigivormist. Ükskõik, kas valitseb sotsialistlik või kapitalistlik majandus, ükskõik kas elanike elatistandard on kõrge või madal, — teatavad paigad on ikkagi soodsaimad asula või sadama asukohana, kaevanduste või jõujaamade asutamiseks. Ükskõik, kas maailmaturul valitseb kõrgkonjunktuur või surutis, kas saab müüa võid kõrge või madala hinna eest, — teatavad paigad on ikkagi kohaseimad meiereide asukohtadena, teised aga mitte. Muidugi ei tohita unustada, kas ja milliseid reaalseid võimalusi on olemas ühe või teise koha ökonoomiliseks kasutamiseks.

Praegu elame veel raskes majanduslikus surutises. Majandusliku olundi paranemise esimesi pääsukesti on lendlemas. Võib arvata ja loota, et pikaajalised võimalused muutuvad jällegi lahedamaks. Aga just seepärast oleks tarvis, et meil aegsasti saaks koostatud üleriiklik kodukorralduskava, mille maksimaal- või optimaalplaan lubaks tulevikus õigeaegselt igakülgsest kasutada suurenevaid võimalusi kõige intensiivsemalt. Ei tehta seda, siis ei jääda mitte ainult praeguse „oludepoliitika“ juurde, vaid lõigatakse ette ära ka tulevikukasude toitejuured.

Ülaltooduga on tahetud veenda kõigepealt, 1) et maakorraldus laiemas mõttes, s. o. eluruumi korraldus, on plaanimajanduse üks olulisimaid osi. 2) et selle puudumine tekitab ühiskonnale arvutatuid kahjusid ja 3) et maakorraldus on pikema aja peale võimalik. Kõigist sellest järgneb, et kodukorralduse kava tuleks koostada ja rakendada mida varem, seda parem. Selle saavutamiskava elluviimine nõuab oma õnnestumiseks kavakindlat tegutsemist, mida tuleks juhtida erilise koordineeriva kava alusel, mille oleme eespool nimetanud teostamiskavaks.

Kuna kodukorraldamiskava läbiviimine oleneb mitmelaadilisest ning muutlikest tegureist, siis ei või teostamiskava loomulikult olla nii üksikasjuni täppis, nagu seda peab olema saavutamiskava. Igatahes ei saa me pool-

dada sellist kronoloogiliselt ettenähtud ehitusning tootmiskava, nagu seda on Vene viisaastakud. Juba sellepärast mitte, et meie poliitilise korralduse juures valitsusel puudub selline käsutamisevõim kapitali ja tööjõu suhtes, nagu seda evivad Nõukogude praegused valitsejad.

Kava teostamine on ikkagi võrdlemisi kulukas. Ta edu oleneb sellest, kui suuri kulutusi riik võib teha. Seetõttu ei saa teostamiskava olla ajaga seotud kronoloogiline plaan. Meie riik oma piiratud ulatuse juures ei saa rehkendada autarkilise majandusega. Nii jääb teostamiskava kohane kulude tegemine olenema maailmamajanduslikust olundist ja välispoliitilisest seisukordadest. Muidugi ei tähenda see, nagu peaks puuduma igasugune ajaline kalkulatsioon. Mida aga teostamiskava tingimata peab ette nägema, see on: millises seonduses ja missuguses järjekorras tuleb kavakohane ülesehitus ellu viia.

Nii peaks kogu kodukorraldamiskava olema küllalt kindel, läbikaalutud ja õieti kalkuleeritud arendamisplaan, mille teostamise kirus vaid tohiks jääda määramata.

Lõppeks: põhijoonestatud kodukorralduskava ja argumentatsioon selle tarvilikkuse järgi võib mõnelegi meenutada utoopilist „paradiisiehitamise plaani“. Muidugi, kuigi ta seda ei ole. Kuid peab evitama tohutusuurt ning pimedat eelarvamust ja peab olema vähe kriitilist meelt, kui tahetakse ainult seda võtta põhjenduseks senise olundi säilitamiseks ning eelistamiseks ja plaanika rahvamajanduse naeruvääristamiseks.

J. Poopuu.

K A S E H I T A D A L U U N J A S I L D ?

LISAND MEIE TEEDE- NING LIIKLEMISPOLIITIKA PLAANIKINDLUSTAMISEKS.

Praegu käsil oleva kava kohaselt tahetakse Luunjasse ehitada ühekaareline (60 m avausega) raudbetoonist kõrgsild (9 m-lise vaba kõrgusega silla keskel kõrgeveepinnast). Silla alt tahetakse siis läbi kaevata 400 m pikkune ja 60 m laiune kanal ja maantee viia üle vana jõekäänu selle täitmise abil.

Jõgi oleks kanali abil õgwendatud ning lühendatud ja sellega tunduvalt parandatud laevatee, sellal kui maanteeliiklemine võiks takistamatult sündida üle silla. Oleks kaotatud rida nii vee- kui ka maantee-ühenduse puudusi — nii öeldakse projektis.

Siiski ei ole kõik see päris õige, kuna ülalskitsitud kaval on ka oma puudusi. Esiteks tekitaks sild teatava takistuse kõrgvee äravoolule ja paisutaks kevadel veepinda ka Tartus. Ent see viga pole kes teab kui suur.

Teiseks ning suureks veaks tuleb aga lugeda asjaolu, et sild projekteeritud kujul ikka takistab laevasõitu tunduvalt — seda rõhutab asjatundjana ka sisevete sadamate kapten hr. Vatsel. Ei ole ju kõrgus 9 m sugugi küllaldane laevade läbipääsemiseks, sest mitmel aurikul on kõrgemad mastid, rääkimata Peipsi lotjadest. Need mastid tuleks muidugi kõik lühemaks teha, mis igatahes lotjadele oleks tunduvaks kahjuks, sest mida lühem mast, seda väiksem puri. Sild takistaks aga ka tulevikus uuematüübiliste purilaevade kasutuselevõtmist sisevetes. Neid on hakatud ehitama viimastel aastatel

(näit. Piirisaare eestlaste poolt) ja loomulikult arengul nad edaspidi tõrjuks välja praeguse vene lodjatüübi. Seda soovivat arengut takistaks aga sild.

Ent ka lühendatud mastidega lotjadele oleks sild takistuseks. Lodjad liiguvad Emajõesst harilikult karavanidena 3—8 kaupa reas vedurlaevast veetuna. Hr. kapten Vatseli arvates oleks raske ja tülikas neid lodjakaravane silla alt läbi viia, sest 9-meetriline kõrgus on kaarsillal ainult keskel. Kuna lodjad aga omavahel seotuna omavad ainult piiratud tüürimisvõime, siis oleks läbisõit neile üpris ohtlik ja kokkupõrked (eriti tuulise ilmaga) ikkagi vältimatud. Muidugi võiks ju ehitada silla niivõrd kõrge, et ta tööpoolest ei takistaks laevasõitu — niisugune hiigelsild oleks aga sedavõrd kallid, et sellise ehitamisele ei maksa mõelda. Kuid ka kavatsatud kujul läheb sild maksmata eelarve järgi 300.000 kr. ümber. Kui palju kanali kaevamine maksma läheb, pole veel teada, vististi tuleks aga sellele kulutada umbes 100.000 kr.

Ka 300.000 kr. on väga suur summa praegusel ajal. Tekib küsimus, kas on küllaldaselt õigustatud nii suure kapitali kulutamine selleks otstarbeks üldse ja eriti praegusel ajal. Et selle küsimuse üle selgust saada, tuleks vaadelda, mida tahetakse õieti saavutada Luunja sillaga. Projektis öeldakse, et saavutatakse paremusi nii maantee kui ka veeteel liiklemisel. Tegelikult on vägaigi kaheldav, kas veeteel midagi võidaks kava teostamisega.

Üldse on meetoodiliselt ebaõige nende kahe küsimuse sidumine projekti motiividena, sest sillaehtus ei soodusta ega ei tee odavamaks kanali kaevamist, ja kanali kaevamine ei kergenda silla ehitust (sest hea võimalus silda kuival maal ehitada saab enam kui tasakaalustatud vana jõekäänu täitmistöö tarviduse läbi). Neid küsimusi tuleks igatahes lahus hoida ja eraldi kaaluda nende otstarbekohasust.

Maantee-liiklemisele annaks sild küll parema ühenduse üle Emajõe ja parandaks seega Tartu tagamaa Luunja sektori ühendust linnaga tunduvalt, kuna praegune parv on tõesti ühenduseks väga halb; tihti tuleb pikka aega oodata, tülitav on üleviimismaks, ning jää tuleku ja mineku ajal ei saa mõnikord pikemat aega parve üldse kasustada ja tuleb üle Reola Tartu sõita, mis on palju pikem tee.

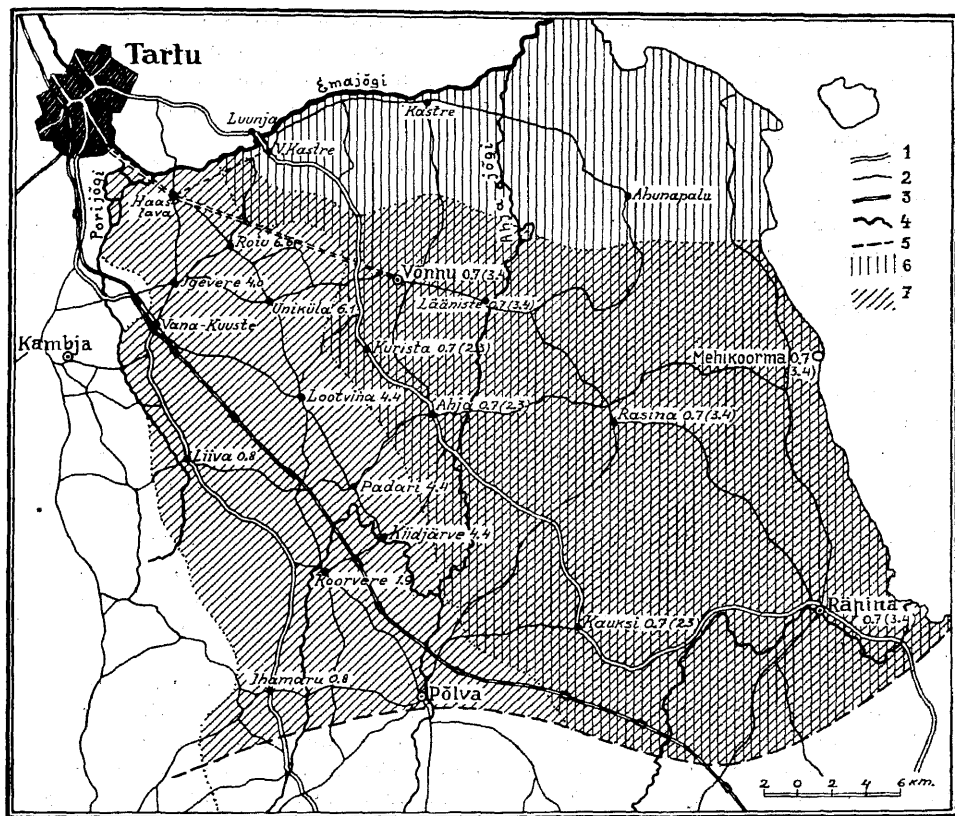
Neile parve iseloomust tingitud praeguse ühenduse puudustele teeks sild küll lõpu, kuid liiklemine üle parve ei ole niivõrd suur (323 t. ööpäeva jooksul, 1931. a. kahe vaatluse keskmine), et see õigustaks nii kalli silla ehitamist. Aastane kokkuhoid liiklemiskuludes ei ole mitte kaugeltki nii suur kui ehituskulude summa intressid, amortisatsioonist rääkimata. Juba sellepärast ei ole Luunja silla ehitamine rahvamajanduslikult õigustatud, sest kui riigil nii suur summa on kasutamiseks vaba, siis võiks seda küll mujal kasulikumalt rakendada.

Pidades silla ehitust Luunjasse ebaotstarbekohaseks, ei saa muidugi eitada sealse liiklemisprobleemi olemasolu. Kuid probleem on tööpoolest laialdasem, kui seda näeb silla projekt: suurel kagupoolel sektoris Tartu linna tagamaast on ühendus linnaga halb, sest see käib maksuliste parvede kaudu Luunjas ja Haaslavas (ka Haaslavas on võrdlemisi elav liiklemine — 1931. a. kahe vaatluse keskmine oli 239 t. päevas). Kas peaks praegune ebasoodus olukord edasi kestma, kui ei ehitata sild?

Kindlasti mitte! On võimalik hoopis teissugune lahendus, mis liiklemisgeograafiliselt seisukohalt

pealegi palju soodsam, kuna ta parandaks praegust olukorda palju põhjalikumalt kui Luunja sild. Nimelt tuleks ehitada uus I klassi maantee Tartu linna kagunurgast otse-sihis üle Emajõe-Porijõe luha Haaslava asunduseni.

Selle uue maantee kaudu saaks praegusest Luunja sektorist palju ulatuslikum osa Tartu tagamaast kindla ja lühema ühenduse Tartuga. Nimetame selle suure maa-ala, millele annaks uus tee lühema ühenduse, lühidalt „uue tee sektoriks“.

Tartu tagamaa kaguveerand.

Märkide seletus: 1 — esimese järgu maanteed, 2 — teise järgu maanteed, 3 — raudteed, 4 — jõed, 5 — Tartu tagamaa üldistatud kagupiir, 6 — Luunja sektor, 7 — „uue tee“ sektor. Arvud asulanime juures märgivad linna keskme ja tagamaa vahelise ühenduse eventuaalset lühenemist „uue tee“ ehitamise kaudu.

Luunja sektori põhjapoolne osa ei saaks küll uue I klassi maantee ehitamisel lühemat ühendust linnaga kui senini, ent see osa tagamaast on väike. Uue tee sektor koosneb lõunapoolsest Luunja sektorist, praegusest Haaslava parve sektorist ja umbes kolmandikust Võru tee sektorist.

Olgu siinkohal toodud mõned arvud, ehkki mitte küll päris täpsad, kuid mis siiski annavad õige pildi nende kahe uue sektori majanduslikust kaalust.

Põhja-Luunja sektorit asustavad ainult umbes 3.250 elanikku. Uue tee sektori maa-alal on aga Tartu linna tagamaa piirides

Tartumaal	13.750 inimest
Võrumaal	13.100 „
Kokku	26.850 inimest.

Ka pole Põhja-Luunja sektoris ühtki suuremat maalist keskkoha, kuna uue tee sektoris on mitmed ja siin asub ka rohkesti töenduslikke kaitisi (veskeid, villav.).

Keskmiseks linnatee lühenduseks uue tee sektoris võiks võtta 1,5—2 km. Tegelikult on ta aga suurem, sest tuleb arvesse võtta, et siin arvestatud kaugused on arvatud Tartu kivisillalt. Tartu linna majanduslik keskkoha asub aga rohkem lõuna ja lääne pool ja nendesse linnaosadesse annaks uus tee veel lühema juurdepääsu.

Tahaks näit. mõni Võnnu või Räpina mees sigu Tartu eksporttapamajja viia, siis tuleks tal üle Luunja minnes juba 6,3 km rohkem maha sõita, kui uut teed tarvitades. Ka raudteejaam, linna tapamaja, mitmed veskid, viinavabrik jne. asuvad kivisillalt edelas ja lõunas ja võib julgesti öelda, et tegelikult uue tee läbi saavutatav linnatee lühendus on terve sektori kohta keskmiselt vähemalt 3 km.

Väikesest Põhja-Luunja sektorist võiks linnasõit edaspidigi toimuda Luunja parve kaudu, kuid võiks ju ka Vana-Kastre teeristilt üle Kaagvere otse Haaslavasse ehitada II klassi tee (6,3 km). Viimane võimaldaks ka Põhja-Luunja sektorile ühenduse Tartuga kindla tee kaudu, mis oleks küll 2,1 km võrra pikem kui praegune, kivisillalt arvates, ent annaks siiski linna lõuna ning edela ossa palju lühema ühenduse (eksporttapamajani näit. oleks see 3,5 km võrra lühem kui praegune) ja oleks tegelikult ka Põhja-Luunja sektorile paremaks ühenduseks, kuna tal poleks takistavat parve.

Nii võiks öelda, et uus tee Haaslavasse lahendaks antud probleemi, nimelt Tartu tagamaa vastava osa linnaühenduse paranemise soodsamalt kui kavatsetav sild Luunja kohal. Uue tee paremusteks Luunja sillaga võrreldes oleks:

1) Uus tee ei takistaks laevasõitu, ja oleks ka strateegiliselt parem lahendus kui sild Luunja juures, kuna silla hävitades võidaks Emajõe veetee täiesti sulgeda ja samal ajal katkestada maanteeliiklemine.

2) Uus tee lühendaks tagamaa suurele osale linnateed tublisti, sellal kui Luunja sild palju väiksemale tagamaa osale annaks vaid tee, ei lühendaks aga ühendust linnaga suhtlemises.

3) Omades ideaalse teekulgu ja olles lühim mõeldav ühendus Tartu ja ta kagupoolse tagamaa vahel, kujuneks uus tee paremaks ja loomulikuks alguseks Tartu kagupoolse tagamaa teedevõrgu korraldamisel.

Kõigepealt tuleks siin arvesse I klassi maantee pikendamise otsesihis Haaslavast üle Mäletjärve Võndu (13,4 km). See tee ei tuleks ehitusel palju kallim (maastik on soodus) kui praeguste II kl. teede ümberehitamine, oleks aga tarvituses palju odavam: esiteks otseselt väiksemate korrashoiukulude tõttu ja teiseks kaudselt oma lühiduse ning soodsama gradiendi läbi.

Edasi lähendaks see tee tegelikult terve maa-ala Võnnust ida- ja lõunapool umbes 4 km võrra Tartule ning oleks ka ühtlasi esimeseks osaks eeskujulikule Tartu-Petseri I klassi maanteele, mille liiklemisgeograafiliselt soovitavam joon läheks just üle Võnnu-Lääniste-Rasina-Räpina.

Samuti oleks see tee rahvamajanduslikult soovitamam kui Luunja sild, sest lühema ühendusena ta annaks suurt kokkukohoidu liiklemiskuludes, mida ei maksa alahinnata nagu selgub allpool.

Uue tee tõenäolist koormatust on kerge arvestada — see oleks umbes 1000 tonni ööpäeva kohta. Kui võtame tegeliku lühenduse keskmiseks 3 km, siis saame juba üle 1.000.000 t/km aastast kokkukohoidu veoenergia näol (hobuse- ja mootori jõud). See on aukartustäratav energia, mida kulutatakse praegu asjatult ja mida saaks säästa, kui ehitada uus tee Haaslavasse — mitte aga sild Luunjasse. Seejuures oleks käesoleva, kuigi mitte päris täpsa arvatluse järele uue tee ehitamisel veoenergia tarvitus maksimaalselt 500.000 t/km. Tähendab, ühe aasta jooksul uue tee läbi saavutatud veojõu kokkukohoid on kaks korda nii suur, kui uue tee ehituseks tarvitatav veojõu hulk. Seda on muidugi raske rahaks ümber arvutada, kuna ei saa kindlaks teha, kui kalliks läheb talumehele 1 km sõit. Kui aga kogu liiklemist arvata autoliiklemisena (mida ta osaliselt on), siis saame praeguse bensiinihinna juures aastast vähemalt 70.000 kr. kokkukohoidu transportkuludes uue tee kasuks. Kui arvestada, et uus tee Haaslavani läheb maksma umbes 160.000 kr., siis oleks tee oma ehitusekulud juba 2½ aastaga katnud.

Kuivõrd tasuv uus tee tegelikult oleks, on muidugi raske öelda. Üks asjaolu paistab siiski täiesti kindel olevat: uus tee tasuks end paremini kui uus sild Luunja juures.

Hinna poolest oleks esitatud teekava teostamine laiendatud kujul, täh. I klassi tee Tartu-Haaslava-Mäletjärve-Võnnu, lähikaudu sama kallis kui sild Luunja juures (umbes 320.000 kr.), nii et ta ka hinnalt ei ole vastuvõetamatum Luunja silla projektist.

Peale oma otsese ülesande täitmise — anda hea ühendus Tartu ja selle kagupoolse tagamaa vahel, oleks uus tee kasulik muiski suhteis:

Ta tooks Tartule lähedale kena, s u v i t u s k o h a k s kõlbliku maastiku Haaslavast kagus ilusa oja ning Vooremäega. See ala oleks Tartule kõige lähemaks ja kiirema ning hõlpsama juurdepääsuga (bussiliin!) suvituskohaks. Oleks väga soovitav, kui selle maa-ala arendamine võetaks plaanikindlalt käsile (riigi, valla või linna poolt), et kujundada sellest Tartule eeskujulik ning odav kosutuspaik. — Eeldused selleks on head, näit. vaatetorni ja matkajatekodu ehitus Vooremäele, mis on kõrgem koht Tartu ümbruses, talvespordi arendamine, metsa ja jõe korraldamine jne.

Uus tee kaavitaks ühe suure tähtsusega asutise asutamist, mille puudumine annab end teravalt tunda. Sellega oleks mõeldud l u h a k a t s e j a a m a asutamisele, mis töötaks samal viisil kui oma tulemusterikka töö poolest tuntud „Tooma Sookatsejaam“ ja selgitaks omal alal igakülgselt meie suurte laialdaselt levinenud luhtade parandamise ja viljakamaks muutmise küsimusi.

Viimane on suure praktilise tähtsusega küsimus. Kiirustamine selle lahendamiseiga võimaldaks juba mõne aasta pärast kasustada katsete tulemusi laialdasemalt — selleks peaks Peipsi veepinna alandamine andma häid väljavaateid. Kui juba Peipsi veetaseme alandamise peale kulutatakse nii suuri summasid, siis tuleks aegsasti katsuda ka kindlustada ja suurendada hüvesid, mida tahetakse sellega kätte saada. nimelt luhamaade toodangu suu-

rendamist. Parim abinõu selleks on kindlasti „Eesti Lühakatsed ja a m a“ asutamine.

Emajõe-Porijõe luht on nagu loodud katsejaama asukohaks. — Seal leidub võrdlemisi väikesel maa-alal koos peaaegu kõiki soo- ja luhatüüpe, mis meil Eestis üldse on olemas. Sealjuures asub see ala otse Tartu külje all ja saavutaks uue tee läbi hõlpsa ühenduse linnaga. Uue tee tamm annaks pealegi hea võimaluse veepinna reguleerimiseks Porijõe luhal katse otstarbeks.

Lõppeks olgu tähendatud, et käesolev kirjutus ei taotle olla muud, kui esialgne visand. Kui ta kaavitab selleks, et vastavad asutised võtaksid Luunja silla küsimuse veel kord põhjalikule kaalumisele, siis on ta oma otsarbe täitnud.

G. Vaher.

KIRJANDUST.

Vydunas: Sieben Hundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen. Ruta-Verlag. Tilsit 1932.

Raamatu 478 lehekülge annavad tõhusa ülevaate leedulaste ja vanapreislaste suhetest sakslastega ümmarguselt seitsmesaja aasta kestusel. Sisesejuhatavas autor käsitleb üsna põhjalikult nn. balti rahvaste eelajalugu, kirjeldades nende elukorraldust ja kombeid. Siis näitab ta huvipaeluvalt, kuidas ordu väevõimuga hävitas kahesaja aasta jooksul muinaspreisi kangelasliku ja tööka suguharu. Kavakindlalt ja hoolimatult kõrvaldati kõik ilmlikud ja vaimulikud rahvajuhid — vanemad ja preestrid, millega rahvamass muudeti sõnakuulelikuks orjakarjaks ja sisestunginud tooreste võitjate käsualuseks. Erilist huvi pakub meie oludele peatükk, milles autor kirjeldab ordu osa kultuurilisel alal. Selles tuleb autor otsusele, et ordu pole olnud võimeline tooma mingisugust tõsist kultuuri ei preislastele ega leedulastele, sest ordu enese kultuur on olnud rajatud võimule ja aineliste kasude ahnitsemisele. Sellepärast ongi ordu tegevuse tulemused nii preislaste kui ka leedulaste seas olnud õieti kurvad. Tõelikult on ordu olnud tõsise kultuuri hävitaja, mispärast ta võrdlemisi lühikese aja jooksul ise alla käinud ja lõpuks hukkunud. Ida-Preis ja Leedus on uus kultuur tekkinud alles hiljemini, hertsogite ja kuningate ajastul, pärast 1550-dat aastat.

Järgnevalt pakub autor tõestavaid andmeid praeguse Preisimaa rahvastiku tõulise koosseisu kohta. Ajalooliste ürikute abil tõestab ta, et kaks kolmandikku praegustest preisi sakslastest on leedulaste ja muinaspreislaste otsesed

järeltulijad, seega mitte germaanlased, vaid baltlased.

Pärast 18. sajandi algul möllanud suurt katku olid paljud Preisi külad kaotanud oma elanikud peaaegu täiesti. Kuningas käsul toodi sinna uusi asunikke Saksamaalt, peamiselt Salzburgist.

Saksa praegusaja šovinistid armastavad seletada, et mainitud uudisasunikud tõstnud kohaliku põllukultuuri kõrgele järjele. Vydunas tõestab ametlikude dokumentidega, et kõnealused kolonistid seisid leedulastega võrreldes palju madalamal kultuuri astmel, millest järelikult ka selgub, et põllukultuuri kõrgem tase hilisemal Preisimaal tuleb lugeda leedulaste ja muinaspreislaste teeneks, kuna germaanlased sel alal nendega kunagi pole suutnud võistelda.

Oma raamatu üldise lõpptulemusena postuleerib autor väite, et leedulaste ja muinaspreislaste kultuur on märksa ületanud kaasaegsete germaanlaste oma.

Tõde on valus kuulda, kuigi see on öeldud sellisel korrektsel kujul, nagu seda on teinud Vydunas omas raamatus. Saksamaa praeguste võimumeeste liialdatud upsakus on sellest tõest haaunud ja lasknud kõnealuse raamatu müügilt ära korjata, nagu leedu ja läti ajakirjandus mõne aja eest teatas.

M. Pukits.

Reesen, Joh.: Eestimaa Kommunistliku Partei ülesanded töös maatööraha hulgas. „Klassivõitlus“ nr. 155—156, lk. 20 j. Leningrad 1933.

Meie Riigikogu endine liige Joh. Reesen on Nõukogude-Venesse page-

mise järele asunud seal innukalt teotsema Kominterni Estseksia ridades. Oma peamise tähelepanu näib Joh. Reesen olevat pööranud Eestimaa kommunistliku partei tööle maotööraha seas. Avaldanud varemalt brošüüri „Talurahva klassiline kihinemine Eestis ja rahvusdemokraatism“, jätkab ta möödunud aastal ilmunud „Klassivõitlus“ lehekülgedel samade küsimuste arutelu, kusjuures ta eeskätt juhineb kommunistliku propaganda tegelikest võimalusist eesti maaproletariaadi, maotöölise ning väikemajapidajate hulgas.

Reesen ei salli „rahvusdemokraate“, nagu Jakob Palvadre, ega „parempoolseid oportuniste“, nagu H. Saks, kes käsitlevat eesti kodanlist maareformi ning selle tagajärgi sotsiaalfasistlikust seisukohast ja kes seega olevat sotsiaalfasismi agentuuriks kommunistlikus parteis. Reeseni arvates sm. Saks asuvat ühes sotside ja endiste tööerakondlastega Juhan Vilms'iga eesotsas elujõuliste väikekohtade loomise õigustamisele, kes maareformi kogemuste põhjal soovivad isegi hallparunite suurtalusid ära tükkeldada, et maal võiks rohkem rahvast ära elada, kuna nende seletuse järele olevat väikepõllupidamine suurpõllupidamisest kasulikum.

Oma suunitelus lähtub Reesen Kominterni II kongressi poolt vastuvõetud põhilausest maaküsimuse kohta: „Maotöölise koondamine ja nende organiseerimine teistest maaelanikkude gruppidest iseseisvatesse organisatsioonidesse, elav propaganda ja agitatsioon selle kihis ridades ja selle kihis võitmine nõukogudevõimu ja proletariaadi diktatuuri poole — see on kõigi maade kommunistlike parteide põhülesanne.“

Selle ülesande lahendamiseks peab Eestimaa kommunistlik partei kõige pealt selle ülesande teostamise vajadusest aru saama, peab selle ülesande teostamiseks oma jõud niiviisi koondama ja asetama, et edukalt teha elavat propagandat ja agitatsiooni selle kihis ridades.

Põhinedes asjaolul, „et maaproletariaat on Eestis praegu kõige rohkearvulisem proletariaadi kiht,“ leiab Reesen eesti kommunistliku partei ülesande seisvat selles, „et maaproletariaadi klassiteadvust kasvatada, klassivõitlust maal aren-

dada ja seda hulgalist proletariaadi kihti partei ümber koondada.“

Nii näeme Eestimaa Kommunistliku Partei peahuvi pöörduvat linnaproletariaadi asemel maaproletariaadile. Selle ülesande lahendamisele asutakse päris süstemaatiliselt. Reesen kasutab 1929. a. põllumajandusliku üleskirjutuse andmeid valdade kaupa maarahva kehvade kihtide põhihulkade peamiste asumisraioonide välja selgitamiseks.

Analüüsidest mainitud põllumajandusliku üleskirjutuse andmeid talundite suurusrühmitust („kehvikud“ kuni 10 ha, „keskmikud“ 10—30 ha, „kulakud“ üle 30 ha), pööratakse peatähelepanu põllutöölise asetamisele maakonniti ja valluti. Vallad jagatakse seejuures kolme rühma: I rühma kuuluvad need vallad, kus on rohkem kui 500 põllutöölise, II rühma — vallad, kus on 400—500 põllutöölise ja III rühma vallad, kus on 300—400 põllutöölise. Vähem kui 300 põllutöölisega vallad on jäänud loendamata, silmanähtavalt kui raioonid, kus kommunistlik propaganda Nõukogude heaks ja agitatsioon klassivõitluse jaoks on vähem soodsam maaproletariaadi põhihulkade hõreduse ning vähesuse tõttu.

Nagu me näeme, on sel moel statistilise analüüsi abil välja selgitatud põhiraioonid, kus Eestimaa Kommunistlik Partei tahab eeskätt Nõukogude huvides töötada. „See võimaldab parteil, esiteks, oma tööd neisse raioonidesse koondada, kus kõige rohkearvulisem maaproletariaat, ja, teiseks, kus kõige kõrgem talurahva kehvade kihtide erikaal. See ei ole mitte ainult tarvilik, vaid ka hädavajalik meie tööstusproletariaadi aktiivi orienteerimiseks töös maotööraha hulkades, hooldamise küsimuse edukaks teostamiseks, maa- ja linnatöölise vaheliste sidemete kindlustamiseks ja klassivõitluse arendamiseks maal.“

Reeseni pikk artikkel pakub meile seega hea ülevaate kommunistliku partei suunitelust ja annab ühtlasi regionaalse pildi raioonidest maal, kus eesti kommunistlik partei tahab oma tegevust eeskätt arendada. Nagu I ja II rühma liigitatud valdade loendusest näha, asuvad need raioonid enamduvalt Lõu-

na-Eestis. Mõistetavasti on meie riik-
luse hooldajate ülesanne sama süs-
temaatilise vastutegevuse arendamine
neis raionides. Et just neis piirkonnis
traataia tagant juhitud propagandat,
riigiõnestamistööd ja klassivõitluse
agitatsiooni tehakse, kas ei ole selle tun-
nistajaks hiljuti toimetatud nn. Eilseni
rühma arreteerimised, mis selgitasid,
et kommunistid oma peategevuse-ala on
viinud maale?

Igatahes on see järsuks vastandiks
Nõukogude ametlikule „rahupoliitikale“
ja „Ida-Locarno'le“, kui samal ajal kom-
intern ning selle Estseksija süs-
temaatilisel püüab arendada meie
riigi õonestamistööd ja kui isegi selle-
kohased plaanikad programmid võivad
ilmuda Venemaal märkuse all „подпи-
сано к печати.“ Edg. K.

Veel välissakslusest ja saksa vähe- mustepoliitikast.

Lisaks „ERK“ nr. 6 leiduvale ret-
sensioonile „Saksa vähemuste-
poliitika uus aspekt“ olgu
siin toodud „Päevalehe“ (nr. 216, 1934)
poolt usaldusväärselt hangitud doku-
mentidest mõned väljavõtted, mis ait-
vad täiendada Saksa vähemustepoliit-
ika põhijooni, nagu neid aetakse Ber-
liinist, Hamburgist ja Münchenist:

1) Välissaksluse Rahvusliidu („*Volks-
bund für das Deutschtum im Aus-
lande*“) peareferent, ülikooli professor
dr. J. V. Mannhardt, on 1934. a.
lihavõtteks andnud välja ringkirja, kus
muuseas öeldakse:

„VDA“ (*Volksbund für das Deutsch-
tum im Ausland*), mis tänapäeval sak-
slusele välismaal üle riigi piiride ulatuva
saksa rahvusmõtte ainsaks üldiseks ja
kõikehaaravaks kandjaks ning mis liid-
ab kõik sakslased maailmas,
vaatamata nende kodakond-
susele rahvussaksa töö jaoks, ei va-
ja mingit erilist sissejuhatust. Enam
kui pool sajandit on see vanim ja kau-
gelt suurim rahvussaksa liit Saksa sise-
maalsel võideldud, et äratada arusaamist
sakslaste seisukorra vastu väljaspool ja
teoga toetada välissakslaste oma püü-
deid nende rahvuse alalhoidu.“

„Rahvuslik ülestõus on toonud uue
ajaloovahemiku ka VDA-le. Uus Sak-
samaa, mis juhi tahte järgi end ehitab

üles rahvuslikult aluselt ja kus sak-
slust enam ei ühtlustata kod-
dakondlusliku kuuluvusega,
on VDA-le annud laialdase ja vaba
ruumi sidetöök ja rahvusliku ühtluse
loomiseks. On ju juht ja kantsler ise
sakslane teispoolt Saksamaa piire. Juhi
asetäitja ja paljud tähtsad isikud liikum-
ises on välissakslaste või tunnevad
välissakslust oma kogemuste alusel. See-
pärast on nad Välissakslaste Liidule
annud erilise usalduse, seisukoha, mis
riigist ja rahvussotsialistlikust parteist
täiesti rippumatu.“

„Saksa rahvagrupid, kes elavad Eu-
roopa pinnal väljaspool Saksamaad, on
tänapäeval tugevalt organiseerunud ja
neid ühendab VDA-ga teadlik rahvus-
tahe.“

Nüüd pöördub VDA kõigile taga-
meresakslastele kõvendatud üleskut-
sega, käia sama teed, et suuta oma rah-
vuslust sama kindlat kanda läbi sajan-
dite, nagu seda teinud sakslased Saksa-
maa ida- ja läänepiiridel, põhja- ja
lõunapiiridel. Doonauruumis, Balti-
kumis ja Venemaal.“

2) Münchenis 27. okt. 1933 antud
„valjult salajane korral-
dus“, millele alla kirjutanud Rudolf
Hess, käib järgmiselt:

„Kõik saksluse küsimused väljaspool
Saksamaa piire ja kogusaksluse ühtluse
tugevdamise küsimused ning kõik see-
ga ühtekuuluvad asjad Saksamaal allu-
vad minu hoolitsusele ja valvale.“

Nõuandjana ja täidesaatemurede
kandjana olen kutsunud ellu rahvus-
saksa nõukogu, mille eesotsas
seisab ülikooliprofessor dr. Haus-
hofer Münchenis.

Välismaade jaoks esindab rahvus-
saksa nõukogu sulejuhina härra dr.
Hans Steinacher Berliinis.

Rahvussaksa nõukogu ei
esine avalikult.“

Erukindral-major Karl Haushofer,
Müncheni ülikooli isiklik professor poliitilise
geograafia ehk nn. geopolitika
alal, on teatavasti ajakirja „*Geopolitik*“
väljaandja, milline ajakiri suursaksa
ekspansiooni teenistuses ja mis sageli
pühendab ka ruumi Baltikumile, milles
nähakse Saksa elu- ning majandus-
ruumi osa. Edg. K.

Ilmub 12 korda aastas. Tellimishind: aastas kr. 3.—, poolaastas kr. 1.70.

Vastutav ja tegev toimetaja: Edg. Kant.
Toimetuse liikmed: N. Kaasik, H. Moora, V. Nõges, Ed. Sahkenberg.
Väljaandja: Eesti Rahvustaste Klubide Liit.

K. Mattieseni trükikoda o.-ü., Tartu 1934.

Huvitavaimaid dokumente
väliseestluse ajaloos

Meie tee

AMEERIKA EESTLASTE AJAKIRI

Kolmas aastakäik.
Ilmub järjekindlalt
kord kuus.

Ainus väliseestlastelt väljaspool Eesfit toimetatav, vabameelne, poliitiliselt erapooletu, mitte-äriline ja ennast tasuv väliseestlaste häälekandja.

MEIE TEE kaastöölised on eranditult väliseestlased ja tuntud välis-eesti tegelased :- MEIE TEE veergudel kajastuvad otseselt — moonutamata kodumaa keskkorralduste ja ajakirjanduse kaudu — kõik kodust eemale veerenute rõõmud ja mured, komistused ja võidud maailma suurimal ja h i m a a l — A m e e r i k a s .

„Postimees“ lausub: „Ajakirjandus on Välis-Eestis viimasel ajal tunduvalt arenenud. Eriti kiitvalt võib märkida New-Yorgis ilmuvat Ameerika eestlaste ajakirja „Meie Teed“, mis kõigiti korralik, osalt isegi luksuslik ja hästi toimetatud.“

Sisuku artiklid, jutud, vested, illustreeritud ülevaated, kirjad väliseestlastelt ja Välis-Eesti asundustest üle maailma, poleemika ning teated kodumaalt.

Senini ilmunud numbrid (35) on veel kõik talitusest piiratud arvul nominaalhinnaga saadaval.

Tellimiste vastuvõtmine ja üksiknumbrite müük Eestis:

- 1) Välis-Eesti Ühing, V. Posti tän. nr. 8, Tallinna.
- 2) P. Johanson'i ajakirjand. kontor, Rüütli tän. 11, Tartu.
- 3) G. Paju ajakirjanduse kontor, Harju tän. nr. 43, Tallinna.
- 4) P. Johanson'i ajakirjanduse kontor, Hermann'i tän. 11, Narva.

„Meie Tee“ toimetuse ja talituse

310 Lenox Avenue, New-York City
U. S. A.

Sügise ja talve riidekaupu

soovitab suures valikus

M. KABAL
HELSINGI RIIDEKAUPLUS

Tallinnas, V-Karja 7. Telef. 444-01.

Kindlustusselts „Eesti“

Asut. 1907. a.

Kodumaa
suurim ühistegeline kindlustusettevõte

Valitsus: Tartus, Suurturg 8.

BONA **PARIM**
TAIMEVÕI

ÜLD-, MAJANDUS- JA KULTUURPOLIITILINE AJAKIRI

ERK

Vastutav ja peatoimetaja
Edgar Kant. Toimetus:
dr. jur. **N. Kaasik**, prof. **H. Moora**, õigusteadl. **V. Nõges**,
õigusteadl. **Ed. Sahkenberg**

Väljaandja: Eesti Rahvuslaste Klubide Liit

Seniseid kaastöölisi: mag. phil. *J. Aavik*, mag. zool. *J. Aul*, dr. jur. *E. Ein*, mag. phil. *R. Indreko*, ajakirjanik *E. Jalak*, dr. jur. *N. Kaasik*, ajakirjanik *E. Laaman*, koolinõunik *J. Lang*, kirjanik *J. Lintrop*, dr. phil. *O. Loorits*, maadeteadlane *J. Maide*, mag. agr. *A. Martin*, riigiteadlane *G. Meri*, prof. *H. Moora*, mag. zool. *A. Määr*, mag. jur. *V. Nõges*, dir. *R. Olbrei*, kirjanik *E. Peterson* adv. *K. Peterson*, eru-admiral *J. Pitka*, mag. phil. *G. Ränk*, õigusteadlane *Ed. Sahkenberg*, dr. phil. *H. Sepp*, majandusteadlane *L. Sepp*, ajakirjanik *H. Tammer*, kirjanik *A. H. Tammsaare*, prof. *E. Tennmann*, õpetaja *A. Vaigla*, dr. phil. *J. Vasar*, *J. Viigant*, mag. *Y. Vuorijoki* j. t.

AJAKIRI „ERK“
käsitleb poliitilisi, sotsiaalseid, majanduslikke ning kultuurilisi küsimusi rahvuslikult platvormilt

ERK ilmub kord kuus. Tellimishind aastas Kr. 3.—, poolaastas Kr. 1.70, üksiknumbrid à 30 snt. Tellimisi võtavad vastu kõik posti-asutised. Toimetuse aadr.: **Tartu, Maarjamõisa 48, 1.** Talit. aadr.: **Tartu, postk. 140**

ERK 1933. a.-k. on piiratud arvul müügil brošeeritult hinnaga Kr. 2.50

PE $\frac{A}{726}$ 34, $\frac{7}{8}$
3

...môõduandev on jalg!

*Kõige kaunim jalg võib
mõjuda eemaletõrjuvalt,
kui jalanõud on valmis-
tatud iganenud või maitse-
vaeselt valmistatud liistul*

UNION

jalanõud

*on nägusad ja ületamatud
oma headuse poolest, val-
mistatud 1934. a. mudeli
järele kuulsa nahavabriku*

UNION

nahast.

HINNAD ÕIGLASED.

NAHAVABRIK ASUT. 1877. A.